

Igor DOLEA

Victor ZAHARIA

Vasile ROTARU

RAPORT DE MONITORIZARE

RESPECTAREA DREPTURILOR COPIILOR IMPLICAȚI ÎN PROCESUL DE JUDECARE A CAUZELOR PENALE

(Bălți, Ungheni, Orhei, Căușeni, Leova)

CARTEA JURIDICĂ

Chișinău, 2013

Această lucrare este publicată în cadrul proiectului „O mai bună protecție și susținere pentru copiii din sistemul de justiție. Dejudiciarizarea cauzelor penale în care sunt implicați copiii”, implementat de IRP în parteneriat cu Reprezentanța UNICEF în Republica Moldova. Opiniile expuse în prezenta publicație nu reflectă neapărat punctul de vedere al finanțatorilor. Răspunderea pentru conținutul lucrării revine în totalitate autorilor acesteia.

Autori:

Igor DOLEA,

doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Victor ZAHARIA,

doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Vasile ROTARU,

doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Coordonator:

Ceslav Panico, coordonator de proiect servicii juridice, IRP

Monitori ai ședințelor de judecată:

Vadim FORTUNA

Ion CÎȘLARI

Ion CIOBANU

Aliona ȚURCAN

Editura: Cartea Juridică

Copertă și machetare: Adriana Mîrza

Redactor: Eugenia Chiosa

© Toate drepturile asupra publicației sunt rezervate Institutului de Reforme Penale (IRP).

Atât publicația, cât și fragmente din ea nu pot fi reproduse fără indicarea sursei.

CUPRINS

I. INTRODUCERE.....	4
II. PROFILUL COPILULUI IMPLICAT ÎN SISTEMUL DE JUSTIȚIE PENALĂ, ÎN FAZA DE JUDECARE A CAUZEI	6
III. RESPECTAREA DREPTURILOR COPILOR	8
III.1. Dreptul la un tratament ce respectă demnitatea copiilor	8
III.2. Dreptul de a fi ascultat	9
III.3. Dreptul de a fi informat	11
III.4. Dreptul la viața privată	11
III.5. Dreptul la o judecată în termene cât mai restrânse	14
III.6. Dreptul la exercitarea căilor ordinare de atac (apel/recurs)	18
III.7. Dreptul la asistență	19
• Participarea reprezentantului legal	19
• Participarea avocatului	22
IV. RESPECTAREA UNOR CERINȚE PROCESUALE SPECIFICE	25
IV.1. Dejudiciarizarea	25
IV.2. Aplicarea măsurilor preventive	29
IV.3. Obiectul probatorului	31
IV.4. Audierea copiilor	34
• Cerințe generale privind audierea minorilor	34
• Participarea pedagogului/psihologului	35
• Participarea interpretului la audiere	40
V. STUDII DE CAZ	41
VI. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	44

I. INTRODUCERE

Prezentul raport de monitorizare este elaborat în cadrul proiectului „O mai bună protecție și suport pentru copii din sistemul de justiție. Dejudiciarizarea cauzelor penale în care sunt implicați copiii”, implementat de către Institutul de Reforme Penale cu susținerea financiară a UNICEF-Moldova.

Monitorizarea a avut drept scop constatarea nivelului de respectare a drepturilor procesuale ale copiilor implicați în sistemul de justiție penală și a modului de exercitare a drepturilor de către aceștia la etapa judecării cauzei. Pe lângă aceasta, raportul prezintă o analiză comparativă a evoluției situației în domeniu, datele privind monitorizarea curentă fiind prezentate în paralel cu datele obținute în cadrul unei monitorizări similare desfășurate în perioada 05.10.2010 – 15.08.2011 la Judecătoria mun. Bălți.

În urma monitorizării au fost identificate problemele existente și căile de soluționare a acestora, raportul oferind recomandări pentru sporirea protecției copiilor implicați în sistemul de justiție penală. Monitorizarea respectării drepturilor procesuale ale copiilor implicați în sistemul de justiție penală este nu doar un exercițiu teoretic-doctrinar, ci și o necesitate practică în vederea consolidării capacităților subiecților antrenați nemijlocit în realizarea justiției cu implicarea copiilor, dezvoltării mecanismelor naționale și locale de realizare a justiției pentru copii, precum și contribuiri la protejarea drepturilor și intereselor superioare ale copilului.

Constatările au fost făcute în baza analizei informației colectate de către 7 monitori, pentru fiecare copil în parte, în funcție de statutul procesual al acestuia: inculpat, victimă/parte vătămată, martor. Datele pentru prezentul raport au fost colectate în urma asistării la ședințele de judecată desfășurate în judecătoriile din Căușeni, Bălți, Ungheni și Orhei¹ între 25.01.2013 și 01.07.2013. În această perioadă monitorii au asistat la 142 de ședințe de judecată (se au în vedere ședințele care nu au fost amânate din start), desfășurate în cadrul a 59 de cauze penale cu implicarea a 83 de copii.

Atât activitatea de monitorizare, cât și raportul pe marginea acesteia fac parte dintr-un complex de activități desfășurate de către Institutul de Reforme Penale în domeniul justiției pentru copii. Astfel, în ultima perioadă au fost desfășurate activități de promovare a alternativelor la detenție, de consolidare a sistemului de acordare a asistenței juridice pentru copii în sistemul de justiție penală, de promovare a dejudiciarizării și medierii în cauzele penale, de cercetare și promovare a specializării subiecților și instituțiilor de stat implicate în justiția pentru minori, de dezvoltare a mecanismelor legale și a programelor psihosociale de lucru cu copiii aflați în conflict cu legea.

Este de menționat că în raioanele indicate IRP desfășoară un program de promovare a dejudiciarizării cauzelor penale cu implicarea copiilor, program ce include identificarea resurselor locale pentru dezvoltarea serviciilor comunitare adresate copiilor care au comis o infracțiune și din cauza vârstei nu pot fi trași la răspundere penală sau copii pasibili de răspundere penală, dar, în virtutea anumitor circumstanțe, pot fi reeducați prin aplicarea unor măsuri de constrângere cu caracter educativ, precum și dezvoltarea mecanismului de colaborare intersectorială și referire a

¹ Monitorizarea urma să se desfășoare și în Judecătoria or. Leova, dar în această instanță nu au fost judecate cauze penale cu implicarea copiilor în conflict cu legea.

copiilor (grup-țintă) către serviciile disponibile în comunitate.

IRP aduce mulțumiri tuturor partenerilor implicați în procesul de monitorizare și elaborare a prezentului raport, care au manifestat disponibilitate de cooperare și participare, în special Consiliului Superior al Magistraturii².

Ne exprimăm încrederea că rezultatele și informațiile conținute în prezenta lucrare vor prezenta interes pentru teoreticienii și practicienii din domeniul justiției pentru copii, precum și pentru autoritățile implicate în procesul de elaborare și implementare a cadrului normativ în sfera justiției pentru copii, reprezentanții ONG-urilor de profil și mass-media.

² Prin Hotărârea nr.37/2 din 15 ianuarie 2013, Consiliul Superior al Magistraturii a autorizat desfășurarea procesului de monitorizare a proceselor judiciare cu implicarea copiilor în instanțele de judecată din raioanele Căușeni, Leova, Orhei, Ungheni și mun. Bălți, realizat de 5 monitори ai IRP.

II. PROFILUL COPILULUI IMPLICAT ÎN SISTEMUL DE JUSTIȚIE PENALĂ, ÎN FAZA DE JUDECARE A CAUZEI

În cadrul monitorizării, monitorii au asistat la ședințele de judecată desfășurate cu implicarea a 83 de copii în cadrul a 59 de cauze penale. Majoritatea copiilor din cauzele monitorizate – 59 la număr, au ajuns în instanță în calitate de inculpat, iar un număr mai mic – 21 de copii, în calitate de victime sau părți vătămate, și 3 copii – în calitate de martori (Figura nr. 1).

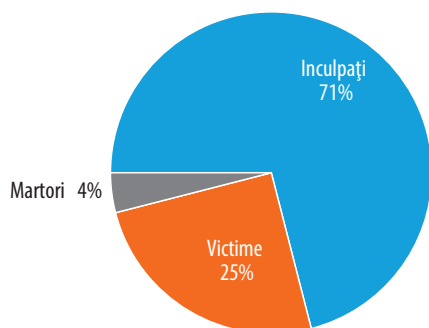

Figura nr. 1. Statutul procesual al copiilor implicați în procesul de judecare a cauzelor penale.

În cazul copiilor în conflict cu legea, vârsta acestora variază între 14 și 18 ani, în cazul copiilor victime sau martori – de la 7 până la 18 ani.

Copiii în conflict cu legea din cauzele supuse monitorizării au comis în total 78 de infracțiuni. Majoritatea infracțiunilor, sau 71%, sunt sustrageri de bunuri, furtul fiind cea mai răspândită infracțiune din această categorie. În aproximativ 28% din cazuri, infracțiunile sunt săvârșite prin coparticipare cu alți copii.

Majoritatea copiilor victime au suferit în urma infracțiunilor legate de securitatea circulației transportului rutier, circa 45%, și în urma infracțiunilor privind viața sexuală – aproximativ 30%.

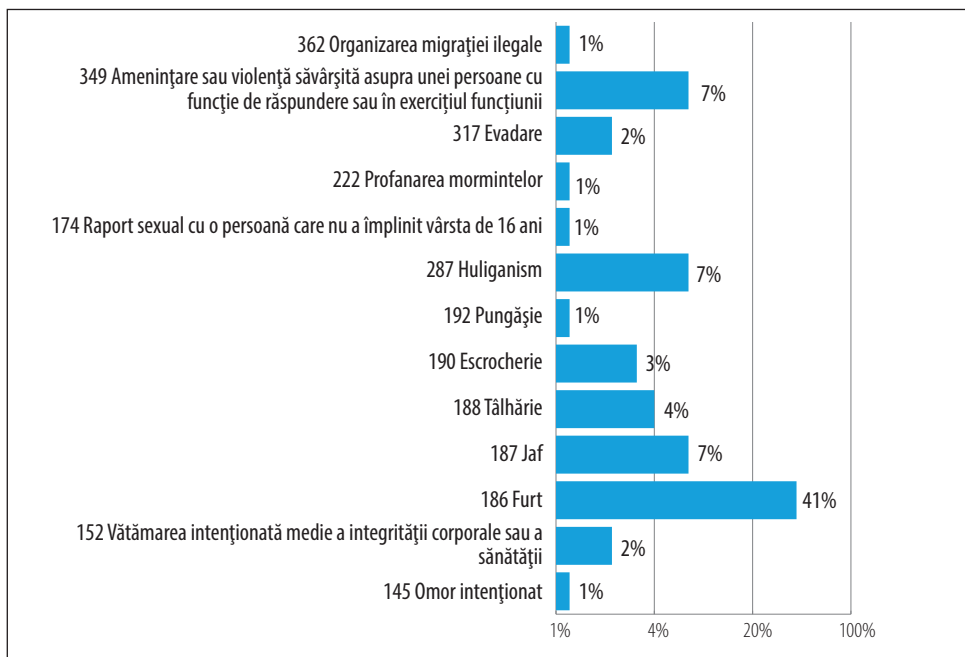

Figura nr. 2. Distribuirea numerică a infracțiunilor săvârșite de copii în conflict cu legea.

III. RESPECTAREA DREPTURILOR COPIILOR

Comitetul pentru Drepturile Copilului (în continuare – *Comitetul*) în Comentariul General privind drepturile Copiilor în Justiția Juvenilă din 2007 (în continuare – *Comentariul*) recunoaște că menținerea siguranței publice este un scop legitim al sistemului de justiție. Cu toate acestea, Comitetul susține opinia că acest scop este cel mai bine atins prin respectarea deplină a principiilor și drepturilor care sunt incluse în Convenția cu privire la Drepturile Copilului (în continuare – *Convenția*).

Nu mai prin respectarea drepturilor copiilor justiția poate fi considerată echitabilă și în conformitate cu principiile democratice, dar și cu cele morale. Pentru asigurarea acestor drepturi, legislația națională, pe parcursul ultimilor ani, a fost permanent modificată. Drept exemplu pot servi modificările intrate în vigoare în octombrie 2012, care, printre altele, prevăd audierea separată a unor minori, posibilitatea copilului în conflict cu legea de a cere înlăturarea pedagogului, reglementarea separată a drepturilor martorului minor etc. În general, în procesul de monitorizare s-a constatat că în 78% din cazuri au fost respectate exigențele speciale pentru judecarea cauzelor cu implicarea minorilor. Aceasta reprezintă o îmbunătățire în comparație cu cele 66% stabilite în cadrul ultimei monitorizări. Totuși, există situații care necesită a fi ameliorate în continuare.

III.1. Dreptul la un tratament ce respectă demnitatea copiilor

Tratamentul copiilor trebuie să vizeze respectarea demnității acestora și a anumitor drepturi care promovează demnitatea și sensul propriei valori (cum ar fi, de exemplu, dreptul de a participa activ în cadrul acțiunilor procesuale).

Respectarea demnității este un principiu fundamental care este inclus în art.1 din Declarația Universală a Drepturilor Omului. Convenția, la fel, face referire explicită la necesitatea respectării demnității pe parcursul întregului proces. Din acest considerent, monitorizarea efectuată a inclus urmărirea respectării acestui drept important pentru dezvoltarea armonioasă a copilului.

În cadrul proceselor cu participarea copiilor în conflict cu legea s-a monitorizat dacă sunt folosite cuvinte care pot stigmatiza copilul (cum ar fi, de exemplu, infractor, criminal, inculpat, bandit etc.). Ca și în cazul monitorizării precedente, nu a fost constatată utilizarea unor astfel de cuvinte. Aceasta demonstrează o creștere a profesionalismului actorilor din sectorul justiției, ținând cont de faptul că un studiu efectuat de IRP câțiva ani în urmă³ a constatat în cazul mai multor minori situații în care aceștia erau tratați ca niște criminali, care nu au perspectiva de a se reintegra în societate. Asemenea atitudine de stigmatizare atât din partea organelor de drept, cât și din partea societății, de obicei, generează o tendință a copiilor spre săvârșirea de noi infracțiuni și spre legături mai strânse cu persoane care au un trecut criminal, pentru că acestea sunt unicele care îi înțeleg și îi acceptă. Excluderea cuvintelor ce stigmatizează este un element esențial în prevenirea unor astfel de situații.

În cadrul monitorizării s-a atras atenția și asupra asigurării tratamentului adecvat al copiilor victime sau martori.

³ Respectarea drepturilor minorilor în locurile de detenție: Raport de monitorizare. Inst. de Reforme Penale, UNICEF Moldova. – Ch.: S.n., 2005.

Pentru aceste categorii de copii există un pericol mai mare de a fi neglijăți în ceea ce privește atitudinea față de ei, accentul punându-se pe copii în conflict cu legea. Pe parcursul monitorizării s-a observat în ce măsură sunt respectate drepturile copiilor victime. În cadrul tuturor ședințelor s-a constatat un tratament corespunzător al copiilor, cu excepția unui caz când victima nu a fost informată despre drepturile ei. Aceasta reprezintă un progres comparativ cu monitorizarea precedentă când au fost constatate cazuri de intimidare a victimei sau de încălcare a unor drepturi procesuale.

Un tratament necorespunzător al copiilor deseori era generat de situațiile în care ședințele de judecată aveau loc în biroul judecătorului. Regulile de la Beijing recomandă ca spațiul pentru examinarea unui caz să fie special amenajat, reieșind din particularitățile de vârstă ale copilului. Biroul judecătorului de multe ori nu oferă condițiile necesare pentru aceasta. Deseori, el are o capacitate limitată de primire a persoanelor, lipsindu-i mobilierul necesar, ceea ce nu asigură un confort elementar participanților.

Asemenea condiții precare conduc la riscul desfășurării defectuoase a ședințelor de judecată, când copilul se va afla într-o atmosferă neplăcută, jenantă, intimidantă, fapt care influențează acțiunile acestuia în ședință. Ca și la monitorizarea precedentă, s-au constatat cazuri în care spațiul mic al biroului a împiedicat acomodarea confortabilă a tuturor persoanelor participante la proces. În general, în asemenea condiții judecătorilor le este greu să imprime un caracter solemn și oficial proceselor desfășurate în birourile lor.

Evident, condițiile existente în biroul judecătorului, cum ar fi spațiul limitat și incomod din cauza lipsei mobilierului elementar (mese, scaune), împiedică percepția pozitivă a actului de justiție de către persoanele care se află pentru prima dată într-o ședință de judecată. În afară de aceasta, ședințele în birou distrag atenția, astfel influențând mersul judecății (sunetul telefonului care poate deranja oricând, deschiderea frecventă a ușii de către diferite persoane etc.). Liniile directoare cu privire la justiție în cauzele ce implică copii, victime sau martori, recomandă modificarea mediului din instanțe în așa fel încât să se țină cont de necesitățile copilului.

Tratamentul adecvat al copilului este afectat și de întârzierile legate de începerea ședinței de judecată. Majoritatea ședințelor monitorizate au început la timpul stabilit. Însă în acest sens au fost constatare și unele abateri, inclusiv grave. Astfel, de exemplu, cinci ședințe au început cu o întârziere de 30 de minute. Totuși, aceste întârzieri sunt mai puține în comparație cu monitorizarea precedentă, iar dacă ținem cont că 4 din cele 5 ședințe începute cu întârziere considerabilă au avut loc în cadrul aceleiași cauze penale, putem constata chiar o îmbunătățire apreciabilă a situației.

Evident că întârzierile legate de începerea ședințelor provoacă anxietate în rândurile participanților și pot avea un efect negativ asupra copiilor care sunt nevoiți să stea pe coridoare până la începerea ședinței. Aceasta poate avea un efect negativ deosebit în cazul copiilor victime sau al copiilor martori, mai cu seamă atunci când sunt nevoiți să aștepte împreună cu inculpații. În cadrul monitorizării, în două cazuri inculpatul minor a avut de așteptat 30 de minute începerea ședinței în prezența succesorilor victimei. În acest sens, este recomandabilă începerea ședințelor de judecată la timpul fixat, indiferent de prezența părților. Chiar dacă inițial va fi dificil, considerăm că aceasta va disciplina părțile, deoarece este mult mai incomod să intri în sala de ședințe când participanții deja te așteaptă, decât atunci când știi că oricum toți vor sta pe coridor până va veni ultimul participant.

III.2. Dreptul de a fi ascultat

Articolul 12 (2) din Convenție cere ca minorului să i se ofere oportunitatea de a fi ascultat direct sau prin reprezentant în oricare proceduri judiciare care îl afectează. După cum menționează Comitetul, pentru un copil care este acuzat că a încălcat legea penală, dreptul de a fi ascultat este unul fundamental pentru ca procesul să fie echitabil.

În mod evident, copilul în aceste cazuri are dreptul să fie ascultat direct, și nu doar printr-un reprezentant. După cum subliniază Comitetul, copilul trebuie să aibă dreptul să-și exprime liber părerea, iar aceasta din urmă trebuie să fie apreciată în funcție de dezvoltarea și vârsta copilului. Copilul, de asemenea, trebuie să aibă oportunitatea să-și exprime părerea în ceea ce privește măsurile care sunt impuse.

Indiferent de faptul dacă minorul implicat în sistemul de justiție este în conflict cu legea, martor sau victimă a infracțiunii, el trebuie tratat cu demnitate, grijă, sensibilitate, echitate și respect în cadrul oricărei proceduri sau caz, cu o atenție deosebită față de situația lui personală, bunăstarea și necesitățile specifice, și cu un respect deplin pentru integritatea sa fizică și psihologică. Acest tratament trebuie să-i fie oferit indiferent de modul în care a intrat în contact cu procesele judiciare sau non-judiciare ori alte intervenții și indiferent de statutul său legal și de capacitatea în orice procedură sau caz⁴. Cazurile cu participarea copiilor trebuie să fie gestionate în medii non-intimidante și sensibile pentru copii⁵. Pe măsură ce este oportun și posibil, camerele pentru interviuri și așteptare trebuie să fie amenajate într-un mediu prietenos copilului.

Sesiunile judiciare cu participarea copiilor trebuie să fie adaptate la ritmul și atenția copilului: să fie prevăzute pauze periodice, iar audierile să nu dureze prea mult. Pentru a facilita participarea copiilor în deplina lor capacitate cognitivă și pentru a susține stabilitatea lor emoțională, întreruperile și distragerile în timpul sesiunilor judiciare trebuie să fie reduse la minim. Trebuie să fie folosit un limbaj corespunzător vârstei și nivelului de înțelegere al copilului. Când copiii sunt audiați sau depun mărturii în procesele judiciare sau non-judiciare ori în alte intervenții, acestea trebuie să aibă loc cu ușile închise, dacă este oportun. Ca regulă, numai cei implicați direct trebuie să fie prezenți, cu condiția că nu obstrucționează mărturiile copilului⁶. În principiu, nu trebuie publicată nicio informație care să poată duce la identificarea copilului în conflict cu legea⁷ sau a copilului martor ori victimă a infracțiunii⁸.

În cadrul tuturor proceselor judiciare și non-judiciare și al altor intervenții, copiii au dreptul să fie protejați de prejudicii, inclusiv intimidare, represalii și victimizare secundară. Măsuri preventive speciale trebuie să fie aplicate copiilor atunci când pretinsul făptaș este părinte, un membru al familiei sau îngrijitor primar⁹. Contactul direct, confruntarea sau interacțiunea dintre copilul victimă sau martor cu presupușii făptași trebuie evitat la maximum¹⁰, cu excepția când acestea sunt solicitate de copilul victimă¹¹. În orice etapă de judecare a procesului este necesar să se țină cont de consimțământul copilului.

Totuși, atunci când judecătorii solicită ca inculpații minori, părțile vătămate și martorii să facă declarații scurte și laconice, fără a expune faptele în detalii, în esență copilul din start este intimidat în declarații și nu contribuie în

⁴ Vezi: Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, adoptat de Comitetul de Miniștri la 17 noiembrie 2010 la Reuniunea a 1098-a a Delegaților Miniștrilor, Capitolul III. Principii fundamentale, C. Demnitate.

⁵ Vezi: tot acolo, Capitolul IV, Justiția prietenoasă copiilor înainte de, în timpul și după procesele judiciare, D. Justiție prietenoasă copiilor în timpul proceselor judiciare, 5. Organizarea proceselor, mediu și limbaj prietenos copilului.

⁶ Vezi: tot acolo, Capitolul IV, Justiția prietenoasă copiilor înainte de, în timpul și după procesele judiciare, A. Elemente generale ale justiției prietenoase copiilor, 2. Protecția vieții private.

⁷ Vezi: Regula 8, Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), recomandat în vederea adoptării de către cel de-al VII-lea Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul delincvenților, care a avut loc la Milano în perioada 26 august – 6 septembrie 1985 și adoptat de Adunarea generală prin Rezoluția 40/33 din 29 noiembrie 1985.

⁸ Vezi: Rezoluția Consiliului Economic și Social al ONU privind Justiția în problemele care implică copii victime și martori ai crimelor, adoptată la 22 iulie 2005, capitolul X. Respectarea vieții private.

⁹ Vezi: Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, Capitolul IV, Justiția prietenoasă copiilor înainte de, în timpul și după procesele judiciare, A. Elemente generale ale justiției prietenoase copiilor, 3. Siguranță (Măsuri preventive speciale).

¹⁰ Vezi: Rezoluția Consiliului Economic și Social al ONU privind Justiția în problemele care implică copii victime și martori ai crimelor, adoptată la 22 iulie 2005, Capitolul XII. Dreptul la siguranță; Capitolul XIV. Dreptul la măsuri preventive speciale.

¹¹ Vezi: Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, Capitolul IV. Justiția prietenoasă copiilor înainte de, în timpul și după procesele judiciare, D. Justiție prietenoasă copiilor în timpul proceselor judiciare, 6. Mărturii/declarații ale copiilor.

măsura posibilităților la realizarea scopului privind asigurarea dreptului la participare a copilului și ca atare astfel de situații urmează a fi excluse.

În sensul celor expuse mai sus, menționăm că în 12 din cele 41 de cazuri în care puteau fi aplicate sancțiuni alternative detenției, a fost solicitată opinia minorului. După cum menționează Comitetul, angajarea copilului în acest proces duce la un rezultat pozitiv în cursul executării sancțiunii.

III.3. Dreptul de a fi informat

Un proces echitabil presupune, printre altele, că minorul acuzat de încălcarea legii este în stare să participe eficient în cadrul ședințelor și de aceea este necesar ca acesta să înțeleagă și să-și cunoască drepturile.

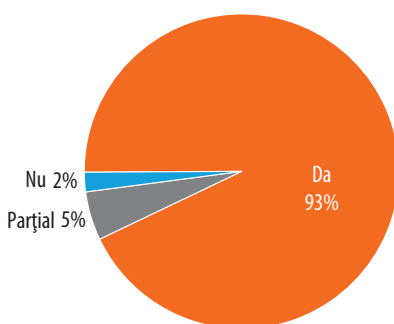

Figura nr. 3. Gradul de informare a copiilor referitor la drepturile pe care le au.

În cadrul monitorizării s-a constatat că în majoritatea cazurilor copiii erau informați despre drepturile lor în totalitate (93% față de 79,7% constatate în cadrul monitorizării precedente) și numai în unele cazuri informarea a fost superficială (5% față de 12,2% constatate în cadrul monitorizării precedente) sau deloc (2% față de 8,1% constatate în cadrul monitorizării precedente).

Totuși, chiar și atunci când copilul era informat despre drepturile sale, nu este sigur că acesta cu adevărat le înțelegea sau cel puțin le auzea. În acest sens, trebuie să se țină cont că minorii care ajung pentru prima dată în instanță de cele mai multe ori nu înțeleg ce se petrece sau ce se discută și ce urmează să se întâmple cu ei. Deseori, informarea despre drepturile copilului se făcea prin citirea sau enunțarea lor.

III.4. Dreptul la viața privată

Regulile de la Beijing stabilesc că dreptul la viața privată al copilului în conflict cu legea trebuie să fie respectat în cadrul tuturor etapelor procesului penal pentru a evita daunele care pot să-i fie cauzate drept urmare a publicității neadecvate sau a etichetării (Regula 8.1).

Este deja acceptat pe larg că adolescenții sunt în mod deosebit predispuși la stigmatizare. În comentariul la regula menționată se subliniază faptul că cercetările criminologice ale procesului de etichetare au oferit probe suficiente care

indică asupra efectelor nocive rezultate din identificarea permanentă a adolescenților ca „delincvenți” sau „criminali”. Regula atenționează asupra importanței protecției adolescentului de efectele adverse care pot să apară după publicarea informației despre caz în mass-media (de exemplu, dezvăluirea numelor copiilor în conflict cu legea).

În *Comentariu*, Comitetul subliniază că dreptul copilului la viața privată este un drept prevăzut în Convenție și acesta urmează a fi respectat în toate etapele procedurii: de la contactul inițial cu organele de drept, până la decizia finală a autorității competente. Comitetul menționează importanța ca nicio informație să nu fie publicată dacă aceasta ar duce la identificarea copilului și ar cauza stigmatizare și un eventual impact asupra posibilității de a obține studii, un loc de muncă sau de a se afla în siguranță.

În acest context, în cadrul monitorizării s-a atras atenția asupra participării reprezentanților presei la proces, modului de reflectare a proceselor și felului de informații oferite publicului larg, respectării dreptului copilului la protecția vieții private. În cadrul acestei monitorizări nu putem trage concluzii în această privință, deoarece la niciun proces monitorizat reprezentanții mass-media nu au fost prezenți, iar informația despre aceste procese nu a fost publicată.

Totuși, dacă am analiza modul în care mass-media reflectă cazurile copiilor în conflict cu legea, vom constata că în ultimii ani s-au produs schimbări spre bine. Spre exemplu, unele posturi de televiziune acoperă fața copilului în așa fel încât acesta să nu fie identificat, iar numele copiilor nu sunt difuzate. Dar aceasta nu exclude necesitatea de instruire în continuare a jurnaliștilor în acest sens.

Dreptul la viața privată impune anumite obligații și organelor de drept. Comitetul recomandă ca autoritățile publice, de regulă, să nu ofere comunicate de presă referitoare la infracțiunile comise de către copii, acestea fiind limitate la cazurile excepționale. Dar și atunci trebuie întreprinse toate măsurile care ar garanta că din conținutul acestor comunicate nu vor fi identificați copii în conflict cu legea. Comitetul recomandă ca jurnaliștii care încalcă dreptul la viața privată al copiilor să fie sancționați disciplinar, iar dacă este necesar (de exemplu, în caz de recidivă) – și penal.

O altă regulă importantă privind protecția dreptului la viața privată este limitarea principiului publicității ședințelor de judecată. Legislația Republicii Moldova stabilește că ședința de judecare a cauzei în privința minorului, de regulă, nu este publică (art. 474 *Cpp*). În privința copiilor în conflict cu legea, publicitatea este excepția, și nu regula. Dacă analizăm datele acumulate în cadrul monitorizării, vom constata că situația reală nu coincide cu prevederile legislative. Din toate ședințele monitorizate, numai una singură a fost închisă, ceea ce este un regres comparativ cu prima monitorizare în care aproximativ o treime din cazuri au fost judecate cu ușile închise. Totuși, în cadrul ședințelor publice, doar în cadrul a câtorva ședințe au asistat persoane care nu erau participante la proces, astfel declararea ședinței ca fiind închisă ar fi putut afecta numai aceste cazuri.

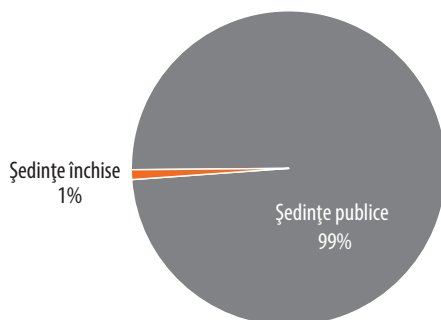

Figura nr. 4. Publicitatea ședințelor de judecată.

Considerăm că, în conformitate cu legea, în cauzele cu minori instanța trebuie să motiveze de ce ședințele sunt publice. În practică se observă însă că judecătorii tratează cauzele respective ca și pe celelalte, adică motivează necesitatea ținerii ședințelor închise (de multe ori minoratul nefiind suficient pentru aceasta).

Comitetul a menționat că ședințele publice în privința copiilor trebuie să fie admise numai în cazuri strict stabilite de lege și conform unei decizii scrise a instanței. O astfel de decizie trebuie să poată fi atacată în instanța ierarhic superioară de către copil. Sentințele urmează a fi pronunțate în public în așa fel încât identitatea copilului să nu fie dezvăluită.

În această privință, considerăm că este necesară modificarea legislației care ar impune la nivel de normă recomandările enunțate. Pe lângă alinierea la standarde, aceasta ar conduce și la faptul ca specialiștii din domeniu să perceapă la nivelul cuvenit importanța dreptului la viața privată al copiilor în conflict cu legea.

În afară de referirile la copii în conflict cu legea, standardele internaționale stabilesc și necesitatea protecției dreptului la viața privată al copiilor victimă și martori. Astfel, Liniile directoare pentru acțiune privind copiii din sistemul judiciar penal, adoptate în 1997 de Consiliul Economic și Social al ONU (UN Guidelines for Action on Children in the Criminal Justice System (1997)), recomandă că identificarea copilului victimă în mass-media ar trebui să fie interzisă atunci când este necesar să fie protejată viața privată a lui. Dacă o astfel de interdicție este contrară principiilor legal fundamentale, statele trebuie să descurajeze o astfel de identificare.

În aceeași ordine de idei, Liniile directoare cu privire la Justiție în ceea ce privește chestiunile ce implică copii victime sau martori ai infracțiunii (2005) (Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime) recomandă ca, în ordine de importanță primară, copiilor victime și martori să li se asigure protecția vieții private. Informația referitoare la implicarea copilului în procesul de justiție de asemenea trebuie să fie protejată. Aceasta se poate face, printre altele, prin menținerea confidențialității și restricționarea divulgării informației care poate duce la identificarea copilului victimă sau martor în cadrul procesului. Trebuie luate măsuri pentru a proteja copiii de expunere publică, de exemplu, prin excluderea publicului și mass-mediei din sala de ședințe în timp ce copilul este audiat.

Spre deosebire de monitorizarea precedentă în care s-a constatat că aproape o cincime din cazurile care au implicat copii victime au fost examinate în ședințe închise, în monitorizarea curentă toate ședințele au fost publice.

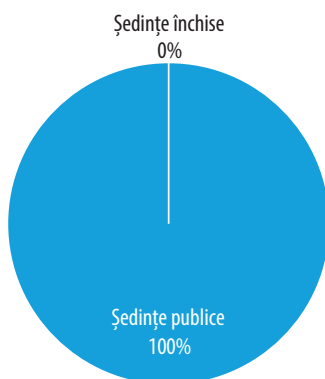

Figura nr. 5. Publicitatea ședințelor de judecată la care participă copii victime.

III.5. Dreptul la o judecată în termene cât mai restrânse

După cum remarcă I. Ionescu-Dolj, o calitate esențială a unei proceduri penale o formează „accelerarea judecății”, însă o accelerare care să nu disprețuiască nici libertatea individuală, nici drepturile sacre ale societății, deci o accelerare compatibilă cu nevoile justiției și spiritul larg democratic¹². În acest sens, legea stabilește o cerință generală, conform căreia urmărirea penală și judecarea cauzelor penale se face în termene rezonabile.

Scopul prevederii este de a asigura ca nicio persoană a cărei realizare sau limitare a drepturilor depinde de desfășurarea unui proces penal să nu fie nevoită să aștepte un termen nejustificat de mare până când decizia finală va fi pronunțată. Acest principiu este și un drept fundamental al omului și, totodată, o condiție pentru ca un proces să fie considerat echitabil.

După cum remarcă Comitetul în *Comentariul* său, la nivel internațional există un consens pentru copiii în conflict cu legea potrivit căruia timpul între comiterea faptei și răspunsul final pentru aceasta să fie cât mai scurt posibil. Cu cât mai lungă este această perioadă, cu atât mai probabil este ca răspunsul să piardă din impactul pedagogic pozitiv dorit și copilul să fie stigmatizat.

În comentariile la Regulile de la Beijing se menționează că, odată cu trecerea timpului, copilului poate să-i fie tot mai dificil, dacă nu imposibil, să se relaționeze la procedura care are loc, atât din punct de vedere intelectual, cât și psihologic. În această privință, Comitetul recomandă stabilirea și implementarea unor limite de timp pentru perioada dintre comiterea infracțiunii și terminarea urmăririi penale, decizia de a transmite cazul în instanță și hotărârea finală pe acest caz. Aceste limite de timp ar trebui să fie mult mai mici decât pentru adulți.

Codul de procedură penală stabilește că urmărirea penală și judecarea cauzelor penale în care sunt bănuți, învinuiți, inculpați minori se fac de urgență și în mod preferențial. Monitorizarea a avut drept scop și stabilirea în ce măsură acest drept este respectat. Un indicator examinat în această privință a fost numărul de ședințe și cauzele de amânare a acestora.

Monitorizarea a constatat că un număr mai mare de cauze penale au fost examinate și finalizate fără a avea loc amânarea ședințelor. Astfel, acest lucru s-a întâmplat în 40% din cauzele monitorizate, ceea ce este de două ori mai mult decât în cazul monitorizării precedente.

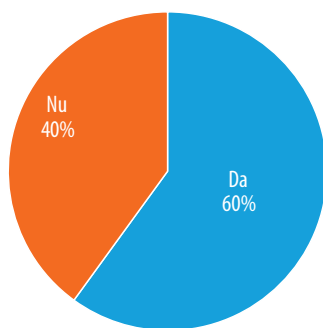

Figura nr. 6. Cauze penale finisate în care ședințele de judecată au fost sau nu amânate.

¹² I. Ionescu-Dolj, *Curs de procedură penală română*, Soces&CO SA, București, 1937, p. 15.

Acest progres față de perioada anterioară de monitorizare este însă temperat de faptul că a scăzut numărul cauzelor care au fost soluționate într-o singură ședință (de la 20% la 6%), iar numărul cauzelor care au fost examinate mai mult de 8 ședințe a crescut de la 1% la 16%.

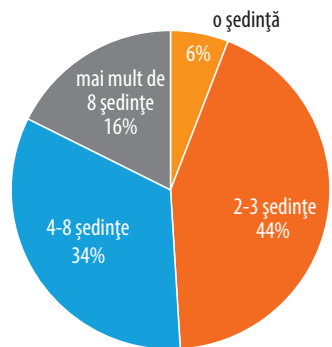

Figura nr. 7. Numărul de ședințe desfășurate la examinarea unei cauze penale cu copii în conflict cu legea.

Aceasta fără îndoială duce la creșterea duratei unui proces, care poate fi agravată de amânarea pe un termen relativ îndelungat a ședințelor. În această privință, datele colectate indică o îmbunătățire chiar considerabilă în ceea ce privește durata maximă de examinare a cauzelor penale. În comparație cu monitorizarea precedentă, se constată că ședințele de judecată se stabilesc mult mai aproape în timp, ceea ce duce la grăbirea examinării cauzelor. Astfel, în monitorizarea curentă din dosarele finalizate nu au fost constatate cauze care au durat mai mult de 6 luni.

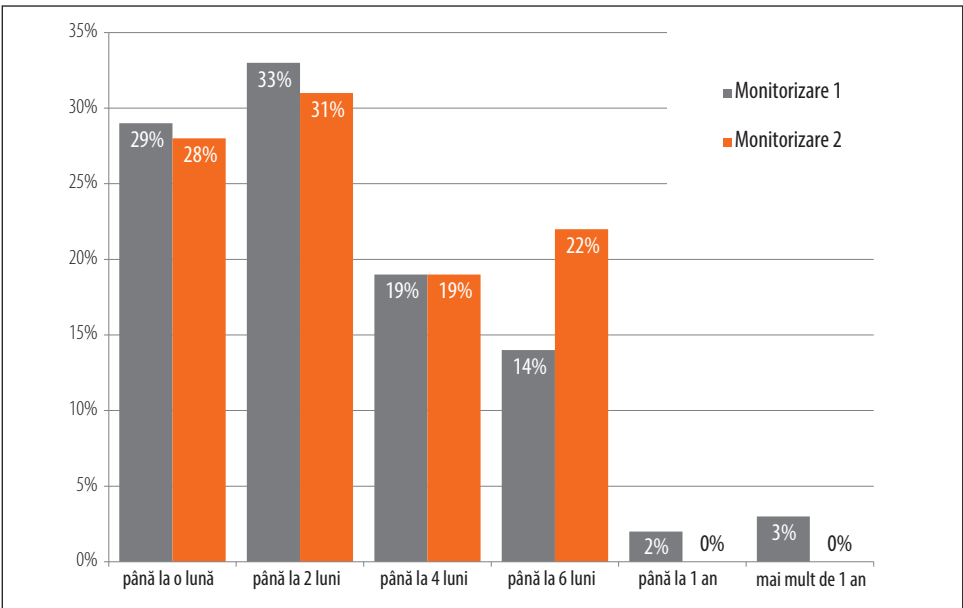

Figura nr. 8. Perioada de examinare a cauzei penale de către instanța de judecată.

Dacă în cadrul monitorizării precedente s-a constatat că, de regulă, puține cauze penale care nu erau soluționate într-o singură ședință aveau șanse de a fi soluționate pe parcursul unei luni, atunci în monitorizarea curentă numărul

unor astfel de cauze care se soluționau pe parcursul unei luni a crescut de aproape 3 ori.

În acest sens, credem că este bine ca judecătorii să aplice tehnici care ar grăbi examinarea unei cauze. De exemplu, în unele instanțe există practica stabilirii câtorva ședințe la rând, astfel asigurându-se examinarea restrânsă a cauzei.

Cerințe privind examinarea cât mai grabnică a cauzelor există și în cazul copiilor victime. Liniile directe care privesc la Justiție în ceea ce privește chestiunile ce implică copii victime sau martori ai infracțiunii (2005) stabilesc necesitatea ca examinarea cauzelor în ședințele de judecată să aibă loc cât mai repede posibil, cu excepția cazurilor în care amânarea este în interesul superior al copilului. De asemenea, trebuie să fie accelerate acțiunile din cadrul urmăririi penale și să existe proceduri, legi și reguli de procedură care ar prevedea că și judecarea a astfel de cauze are loc în mod preferențial. Ca și în cazurile copiilor în conflict cu legea, după cum se vede din figura de mai jos, în majoritatea cauzelor a avut loc amânarea ședințelor.

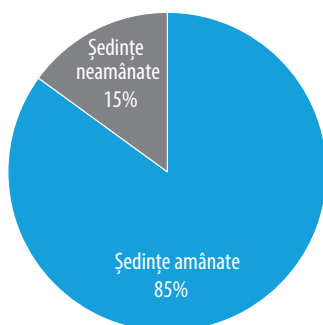

Figura nr. 9. Cauze penale cu implicarea copiilor victime cu amânarea sau nu a ședințelor de judecată.

Pe de altă parte, figura de mai jos indică tendința că probabilitatea examinării cauzei fără amânare este mult mai mare în cazul copiilor în conflict cu legea, ceea ce ar putea însemna o mai mare atenție acordată acestor cauze.

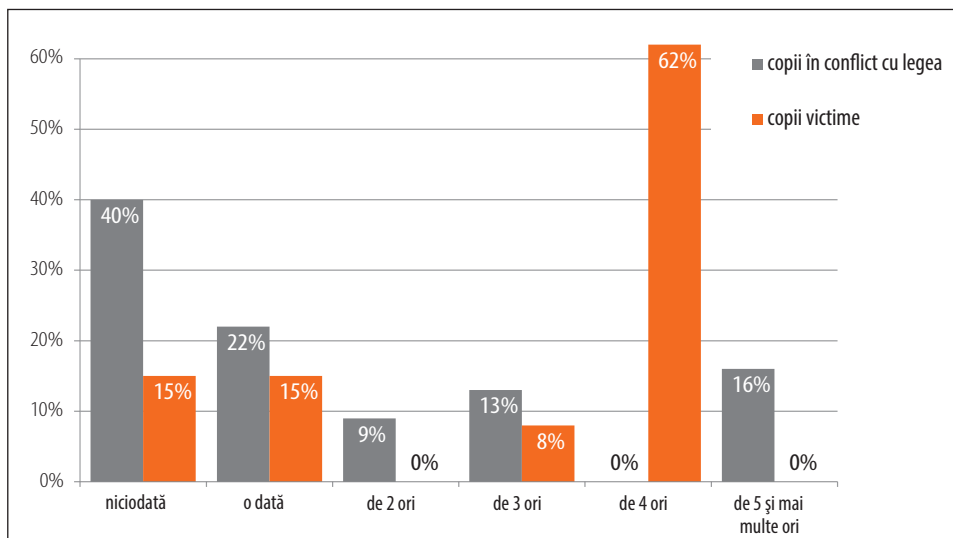

Figura nr. 10. Numărul de ședințe amânate la examinarea unei cauze penale.

Aproape 67% din toate amânările în cauzele privind copiii în conflict cu legea se datorează neprezentării vreunui participant la proces. Dacă este să comparăm cu perioada precedentă de monitorizare, atunci se poate constata un progres în ceea ce privește asigurarea prezenței participanților (în cadrul primei monitorizări 90% de amânări au avut loc din cauza neprezentării vreunui participant). Această concluzie este susținută și de faptul că, în comparație cu prima monitorizare, de cele mai multe ori nu se prezenta inculpatul (aproape 43% din cauzele de amânare, în comparație cu 27% în monitorizarea precedentă), iar ceilalți participanți se prezentau mai disciplinat. Astfel, de exemplu, din lipsa apărătorului au fost amânate ședințele în 4% (13% în cadrul primei monitorizări) din cazuri, din cauza neprezentării procurorului 3% (10% în cadrul primei monitorizări), iar a părții vătămate 1% (10% în cadrul primei monitorizări). Totodată, în cadrul prezentei monitorizări s-a constatat faptul că în 22% din amânări instanța a oferit posibilitate părților de a se împăca. Această tendință este salutară și merită de notat că în cadrul primei monitorizări nu au existat astfel de amânări.

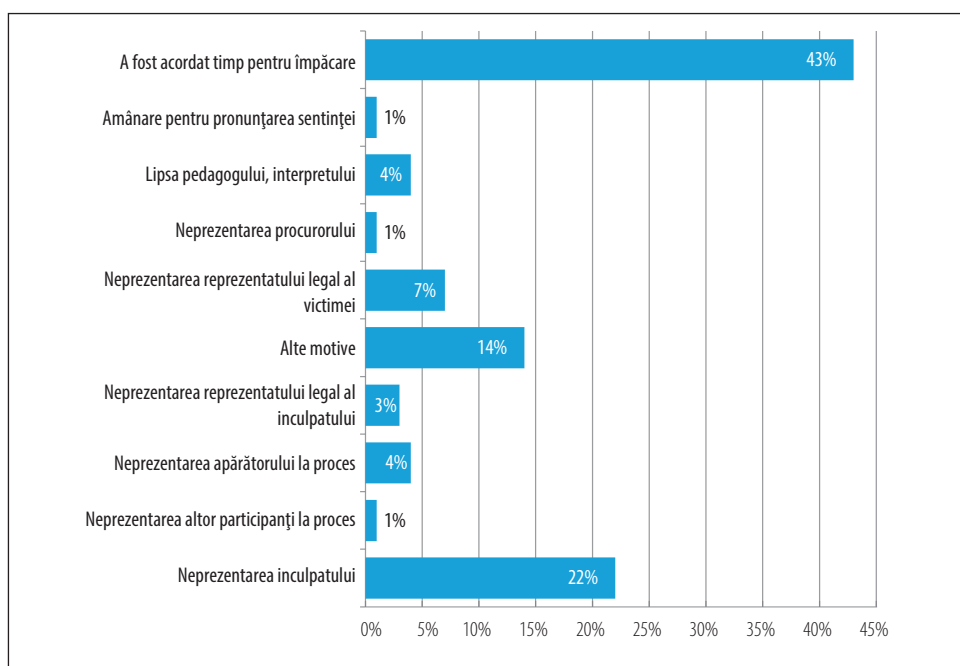

Figura nr. 11. Motivele amânării ședințelor de judecată.

Situația privind amânările este diferită în cazurile ce implică copiii victimă. În aceste cazuri, amânarea din cauza neprezentărilor a avut loc numai în 18%, de cele mai multe ori amânarea fiind dictată de necesitatea timpului suplimentar pentru cercetarea probelor (număr mare de participanți și de cereri de a prezenta probe suplimentare).

III.6. Dreptul la exercitarea căilor ordinare de atac (apel/recurs)

Copilul în conflict cu legea, ca și adultul, are dreptul de a ataca hotărârea în privința sa și sancțiunile la care a fost supus ca urmare a acestei hotărâri. Dreptul la exercitarea căilor de atac trebuie folosit judicios și întemeiat. Totuși, datele obținute ca urmare a monitorizării precedente demonstrează că acest drept pare-se nu se folosea întotdeauna când era necesar pentru protejarea drepturilor copiilor. Astfel, în cadrul monitorizării precedente, potrivit figurii de mai jos, în 68% din cazurile monitorizate sentința nu a fost atacată și numai în 3% din cazuri inculpatul s-a folosit de dreptul la apel. În cazurile cu copii, de multe ori soluția este împăcarea sau pedeapsa aplicată să fie una relativ ușoară. Aceasta ar putea explica și atacarea ceva mai rară a sentințelor.

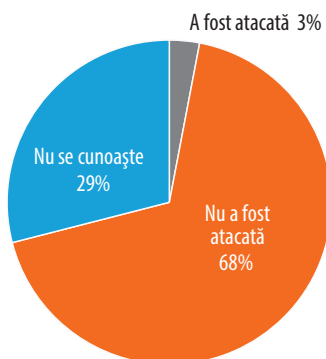

Figura nr. 12. Frecvența atacării hotărârii instanței judecătorești.

Constatările făcute în cadrul raportului precedent indicau că, în pofida susținerii faptului că apelul sau recursul nu trebuie folosit în orice caz de condamnare, totuși la acest capitol se observă o lipsă de diligență din partea avocaților. Recurgerea la căile de atac atât de limitată pune în gardă și face să credem că avocații nu au consultat suficient de bine clienții/beneficiarii, mai cu seamă că aceștia sunt minori.

În cadrul monitorizării curente, din cauza prezenței unui procent mare de cazuri în care nu s-a putut afla dacă sentința a fost atacată, nu putem face aceleași concluzii categorice în acest sens. Totuși, se pare că se păstrează aceeași tendință. Astfel, din cele 32 de dosare finisate, în 17 (53%) s-a constatat că sentința nu a fost atacată, iar în celelalte cazuri nu au fost obținute informații despre acest subiect.

În acest sens reiterăm că după pronunțarea hotărârii, avocatul copilului urmează să discute cu acesta despre eventualitatea folosirii căilor de atac. Chiar dacă consideră sentința ca fiind legală, întemeiată și rezonabilă, avocatul urmează să atace hotărârea atunci când clientul său o cere sau să scrie o cerere de apel/recurs în numele clientului/beneficiarului. Cu părere de rău, acest lucru în anii precedenți nu se întâmpla întotdeauna. Astfel, conform unei monitorizări efectuate mai înainte de IRP în cadrul grupelor mobile, o condamnată a explicat că nu a depus apel pentru că nu știa despre această posibilitate. Aceeași explicație au dat-o și doi minori. Un minor a mărturisit că nu a declarat apel deoarece avocatul a spus că nu are șanse, cu toate că el dorea să facă acest lucru¹³.

Cu regret, constatăm că avocații nu utilizează dreptul de a declara apel, lăsând inculpații să decidă în privința

¹³ Respectarea drepturilor minorilor în locurile de detenție: Raport de monitorizare., Inst. de Reforme Penale, UNICEF Moldova. – Ch.: S.n., 2005.

aceasta. În studiul menționat, aproape în 70% din cazuri apelul a fost scris numai de inculpat. În acele cazuri au fost implicați inculpați adulți care aveau mai multe șanse să atace de unii singuri datorită vârstei și cunoștințelor lor. Dacă e să ne referim la minori, atunci putem spune că practic aceștia depind de apărători în decizia lor de a face apel.

O astfel de situație ar trebui să atragă atenția, deoarece asistența juridică acordată de către apărător ar putea fi considerată ca una ineficientă.

III.7. Dreptul la asistență

- **Participarea reprezentantului legal**

Cauzele în privința minorilor fac parte din categoria cauzelor penale cu complexitate sporită în ceea ce privește investigarea și examinarea acestora, determinate de mai mulți factori, cum ar fi dezvoltarea sociopsihologică a persoanelor supuse răspunderii penale, statutul legal al copiilor etc. O calitate înaltă în soluționarea unor astfel de cauze trebuie să fie asigurată printr-un șir de garanții procedurale suplimentare, care, la rândul lor, pentru a-și atinge scopul, trebuie să fie respectate de către organele de drept.

Printre aceste garanții figurează și cerința implicării reprezentantului legal în cadrul procesului penal derulat cu participarea unei persoane acuzate care nu a atins vârsta majoratului.

Participarea reprezentantului legal la nivel de standarde internaționale (a se vedea Convenția cu privire la drepturile copilului, art. 40) este considerată drept unul dintre elementele esențiale ale unui proces echitabil pentru un copil în conflict cu legea. În *Comentariu* Comitetul pentru Drepturile Copilului menționează că această garanție, așa cum este formulată în Convenție, trebuie să fie privită ca un standard minim, ceea ce înseamnă că Statele Părți pot și trebuie să stabilească și să respecte standarde mai înalte în domeniul participării reprezentanților legali.

În același *Comentariu*, Comitetul subliniază că părinții sau alți reprezentanți legali ar trebui să fie prezenți în cadrul procedurilor, deoarece aceștia pot oferi copilului o susținere generală psihologică și emoțională. Prezența părinților nu înseamnă că ei pot acționa în apărarea copilului sau pot fi implicați în procesul de luare a deciziilor. Cu toate acestea, Comitetul menționează că judecătorul sau autoritatea competentă pot decide, la cererea copilului sau a persoanei care acordă asistență legală ori de alt tip, limitarea sau excluderea participării reprezentantului legal în proces.

Comitetul recomandă Statelor Părți să prevadă în mod explicit în lege o implicare maxim posibilă a părinților în cadrul procesului penal. Această implicare trebuie să contribuie în general la un răspuns eficient în ceea ce privește încălcarea de lege comisă de copil.

Potrivit art.77 *Cpp*, reprezentanți legali ai bănuțului, învinutului, inculpatului minor sunt părinții, înfietorii, tutorii sau curatorii lor, care reprezintă în procesul penal interesele acestora. Potrivit art.6 pct.39 *Cpp*, în calitate de reprezentanți sunt și reprezentanții instituțiilor sub supravegherea cărora se află copilul. Dacă minorul nu are părinți și locuiește la o persoană care nu este numită tutore în ordinea stabilită de lege, instanța de judecată cheamă reprezentantul autorității tutelare în calitate de reprezentant legal.

Reprezentantul legal al bănuțului, învinutului minor se admite în procesul penal din momentul reținerii sau arestării preventive sau al primei audieri a minorului, care nu este reținut sau arestat, prin ordonanță a organului de urmărire penală. La momentul admitterii reprezentantului legal al minorului la proces, acestuia i se înmânează o informație în scris despre drepturile și obligațiile prevăzute în art.78 și despre care se face mențiune în ordonanță (art. 480 alin. 2 *Cpp*).

Dacă există date sau informații care permit a constata că acțiunile reprezentantului legal aduc prejudiciu intereselor minorului, procurorul sau organul de urmărire penală ori instanța de judecată pot emite o hotărâre privind înlăturarea reprezentantului legal din procesul penal. Odată cu înlăturarea reprezentantului, organul de drept urmează să-l înlocuiască cu un altul, deoarece, conform legii, reprezentantul legal trebuie să fie prezent la toate acțiunile desfășurate cu participarea copilului. Aceasta este în conformitate cu recomandările Comitetului potrivit cărora judecătorul poate decide, la cererea copilului sau apărătorului, atunci când aceasta nu este în interesul superior al copilului, de a limita, restricționa sau exclude prezența părinților în proceduri.

Prezența reprezentantului legal urmărește evitarea unor dificultăți care ar putea să apară în cursul efectuării acțiunilor procesuale (de exemplu, datorită emotivității excesive a copilului, tendinței specifice vârstei de a exagera etc.) și oferirea posibilității reprezentantului legal de a apăra plenar drepturile și interesele copilului. În comentariul la regula 15 din Regulile de la Beijing, care prevede participarea reprezentantului legal, se declară că dreptul părintelui de a participa în cadrul procesului penal trebuie văzut ca o posibilitate de asistență psihologică și emoțională pentru copil, ce trebuie extinsă pe parcursul întregii proceduri. Din această perspectivă, participarea reprezentantului legal este foarte importantă.

După cum am menționat mai sus, această cerință este respectată de legislația Republicii Moldova, deoarece în cazurile cu minori, reprezentantul legal trebuie să fie implicat în mod obligatoriu. Participarea acestuia, în principiu, nu depinde de voința sau dorința copilului, deoarece reprezentantul își obține drepturile prin lege, și nu prin actul de voință manifestat de cel dintâi.

În literatura de specialitate au fost exprimate opinii care se opun participării obligatorii a reprezentantului legal. Astfel, se menționează că cerința participării obligatorii a reprezentantului legal în toate acțiunile procesuale într-un șir de cazuri poate bloca posibilitatea organizării acțiunilor în care se cere participarea mai multor persoane (prezentarea spre recunoaștere, confruntarea, reconstituirea faptei la fața locului). La fel, se indică și posibilitatea unor influențe distructive asupra desfășurării acțiunilor procesuale, asupra declarațiilor și proceselor de percepere a participanților, inclusiv a celor minori, din cauza prezenței multor persoane. De aceea, se opinează că participarea reprezentantului legal al copilului în conflict cu legea în această privință trebuie să aibă anumite limite și să fie lăsată la discreția organului de urmărire penală, care este până la urmă responsabil de rezultatele urmăririi penale¹⁴.

După cum am arătat, la nivel de standarde minime, actele internaționale nu obligă la participarea reprezentantului legal absolut la orice acțiune, cu toate că această participare este privită ca ceva dezirabil. Deși din poziția lui Ghetmanov eventual se pot extrage anumite constatări folositoare în ceea ce privește participarea reprezentantului, nu putem fi de acord cu ea mai ales din considerentele argumentelor care o susțin. În primul rând, se creează impresia că reprezentantul legal reprezintă o grupă de oameni, și nu o singură persoană. Nu înțelegem confuzia și dificultățile produse de participarea la acțiuni a unei persoane în plus. În al doilea rând, dacă urmărim această logică, atunci ar trebui să excludem participarea reprezentantului legal și în instanță, nu numai la urmărire. Or, acolo se întâlnesc și mai multe persoane pentru efectuarea unor acțiuni, decât în cadrul urmăririi penale (pe lângă setul standard mai participă și grefierul, instanța). Autorul însă nu merge până aici, ceea ce denotă o inconsecvență și, totodată, o slăbiciune a argumentului aglomerării acțiunii.

Totuși, o îngrijorare validă, exprimată în doctrină în legătură cu participarea reprezentantului legal la acțiunile din cadrul urmăririi penale, ține de efectele pe care prezența unei sau altei persoane (a cărei candidatură corespunde cerințelor legale) poate influența comportamentul copilului. Astfel, încă în 1959 Minovskii susținea că chemarea părinților pentru participare la audiere nu este de dorit. Minorul într-un șir de cazuri va avea sentimente de rușine,

¹⁴ Гецманова И.В., Особенности предварительного следствия по делам о преступлениях несовершеннолетних, тезă de doctor p.130, M. 2001.

frică etc., va reacționa la emoțiile părinților, le va urmări mimica și gesturile și va face declarații în conformitate cu aceste lucruri¹⁵. Suplimentar la această părere, Râbalskaia, în baza unei cercetări, a tras concluzia că în prezența părinților minorii se rușinează să povestească despre infracțiune. Acționând psihologic asupra minorului, îl determină vrând-nevrând să facă declarații false. Ca justificare a acestei concluzii, se aduce exemplul unui copil care a comis mai multe tâlhării și care era apreciat în familie ca fiind corect (nu lua din casă banii care erau la îndemână, își iubea părinții). Acesta a putut să-și recunoască vina numai în lipsa părinților, de care îi era foarte rușine¹⁶.

Chiar dacă nu susținem excluderea absolută a părinților, pe motivul indicat, din rândul reprezentanților legali, suntem de părere că autoritatea competentă trebuie să manifeste o diligență anumită atunci când alege să invite o persoană în calitate de reprezentant legal.

În această privință este important ca organul de urmărire penală să efectueze o muncă de obținere a informației care ar descrie condițiile de viață ale copilului, relațiile cu părinții și alte rude, caracteristica părinților. Numai după analiza acestor informații organul de urmărire penală ar putea să aleagă cea candidatură care ar corespunde cel mai mult poziției de reprezentant legal. Ținând cont de prevederile internaționale menționate mai sus, copilul poate să aibă posibilitatea de a indica participarea unei anumite persoane în calitate de reprezentant legal.

În practică au apărut unele discuții privind lista persoanelor care pot fi în calitate de reprezentant legal. Legea stabilește un cerc îngust de rude care pot participa în calitate de reprezentant legal. Din această listă sunt excluse astfel de rude cum ar fi bunica, unchiul, frații și alte persoane apropiate copilului. Considerăm o astfel de abordare incorectă, deoarece în multe cazuri, din cauza plecării părinților peste hotare, copiii rămân cu alte categorii de rude apropiate (de multe ori bunici, frați sau unchi/mătuși). Dacă e să urmărim cu strictețe legea, astfel de persoane nu pot fi reprezentanți legali. Totuși, în practică nu sunt rare situațiile când anume aceste persoane sunt chemate să fie reprezentanți legali (în cazul în care părinții lipsesc). Astfel de situații au fost constatate și în cadrul monitorizării curente. Ținând cont de misiunea reprezentantului legal, participarea unor rude apropiate ni se pare de multe ori mai potrivită decât atragerea în proces a reprezentantului autorității tutelare. Reprezentanții acestor organe, cu părere de rău, în comparație cu rudele apropiate, deseori au un interes mai mic pentru soarta unui copil și, ca atare, de multe ori participă pur formal în cadrul procesului. Un exemplu, poate extrem, dar ilustrativ ar putea servi cazul unui astfel de reprezentat legal care, fiind întrebat dacă minorul ar trebui arestat, a răspuns afirmativ, motivând că așa este poziția procurorului.

Participarea reprezentantului autorității tutelare ar trebui să aibă loc numai în cazurile în care nu există altă persoană apropiată copilului, care să exercite rolul de reprezentant legal. De aceea în practică trebuie descurajate cazurile de invitare a reprezentantului autorității tutelare atunci când, de fapt, copilul are părinți sau alte rude. În această ordine de idei, legea trebuie modificată în sensul lărgirii cercului de persoane care pot participa în calitate de reprezentant legal, stabilind poate chiar și o ordine de prioritate (de exemplu, rudele mai îndepărtate sunt invitate numai dacă nu sunt prezenți părinții sau aceștia, din motive procesuale, nu pot fi admiși în proces).

Până atunci o soluție care a apărut în practică este atragerea în proces atât a autorității tutelare (pentru a se asigura respectarea legii), cât și a rudei apropiate (pentru a asigura confortul și de multe ori necesitățile de sprijin moral și legal al copilului).

Nu este exclus că organul de urmărire, în urma muncii de informare, să constate că persoanele care ar avea o autoritate în fața copilului și care într-adevăr ar putea să ofere suportul necesar să fie nu părinții și nici rudele

¹⁵ Миньковский Г.М., Особенности расследования и судебного разбирательства дел о несовершеннолетних. — М.: Юрид. лит., 1959. — с. 120.

¹⁶ Рыбальская В.Я., Особенности производства по делам о преступлениях несовершеннолетних: Учебное пособие / Отв. ред. Т.Н. Добровольская. Иркутск, 1972. с. 99, citat după Проблемы совершенствования и применения законодательства о борьбе с преступностью: Материалы Всероссийской научно-практической конференции, посвященной 95-летию Башкирского государственного университета. Часть I. - Уфа: РИО БашГУ, 2004.

mai apropiate, ci persoane străine din punctul de vedere al rudeniei. Din această perspectivă, am opta ca legea să fie modificată în așa fel încât să permită participarea în calitate de reprezentant legal a oricărei persoane apropiate copilului (nu neapărat rude), căreia îi pasă de soarta copilului, în virtutea relațiilor personale cu acesta.

În ceea ce privește alegerea reprezentantului legal, în literatură se menționează și problema cumulării de către reprezentantul legal a statutului de parte civilmente responsabilă. Se constată că această cumulare de multe ori are efecte negative, deoarece eforturile reprezentantului legal în astfel de cazuri se pot concentra pe excluderea răspunderii civile (de exemplu, dovedirea lipsei legăturii cauzale între fapta comisă și modul în care și-a îndeplinit obligațiile de părinte) și să uite de interesele copilului¹⁷. Mai mult decât atât, participând la acțiunile procesuale, reprezentantul legal în astfel de cazuri ar putea să influențeze copilul în ceea ce privește declarațiile sale, chiar contrar intereselor acestuia. De exemplu, să insiste ca acesta să nu recunoască vinovăția, atunci când aceasta ar putea fi în beneficiul copilului.

Această problemă nu ar trebui să devină un argument pentru excluderea participării reprezentantului legal în acțiuni procesuale, ci un semnal ca organele de drept să fie mai diligente în alegerea reprezentantului legal.

În concluzie putem spune că participarea reprezentantului legal este o garanție importantă pentru a asigura soluționarea corectă și în interesul superior al copilului a unei cauze ce implică un minor. În cadrul monitorizării s-a constatat că reprezentantul legal a fost prezent pentru toate categoriile de copii la toate ședințele. Cu toate acestea, prezența fizică nu întotdeauna înseamnă că aceștia și-au îndeplinit obligațiile de asistență pe care le aveau. Ținând cont de faptul că minorii în conflict cu legea de multe ori sunt din familii socialmente vulnerabile, reprezentanții legali ai acestora uneori fie nu manifestă interes față de cauza copilului, fie nu sunt în stare să acorde copilului asistența corespunzătoare.

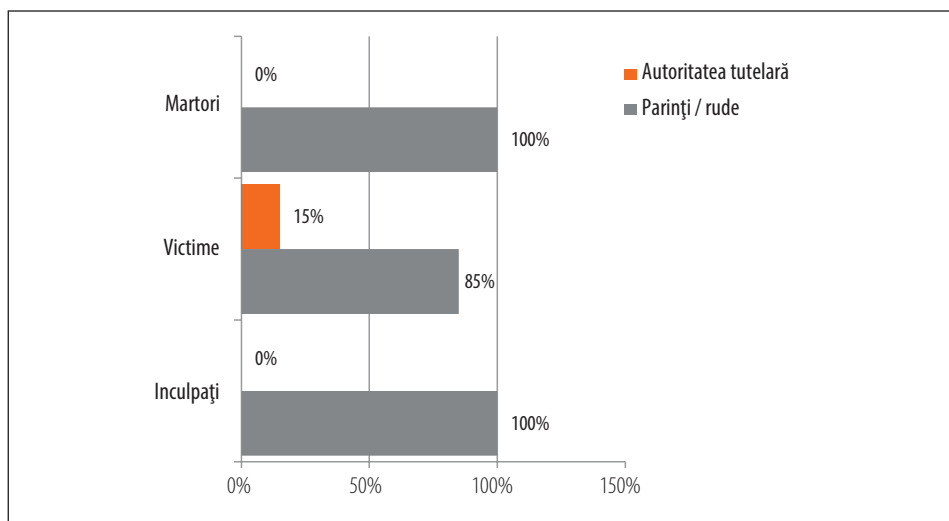

Figura nr. 13. Participarea reprezentantului legal.

• Participarea avocatului

Copilului în conflict cu legea trebuie să i se ofere asistența legală cuvenită în ceea ce privește pregătirea și susținerea

¹⁷ Тепляков П.П., Законный представитель несовершеннолетнего обвиняемого как самостоятельный участник уголовного процесса // Проблемы уголовного процесса и криминалистики: Сб. научн. тр. Вып. 21 / Ред. колл.: С.А. Александров, И.Ф. Герасимов и др. Свердловск, 1973. с. 21.

apărării sale. Convenția cere ca minorilor în conflict cu legea să le fie asigurată asistența, care nu întotdeauna înseamnă neapărat asistență legală, însă Convenția menționează că această asistență trebuie să fie adecvată. Comitetul pentru Drepturile Copilului recomandă statelor să ofere pe cât posibil asistență legală din partea unor persoane instruite, cum ar fi avocații sau parajuriști.

Avocatul are un rol important în apărarea drepturilor copiilor aflați în conflict cu legea. În cadrul proceselor monitorizate nu au fost depistate încălcări substanțiale privind participarea de facto a apărătorului, cu excepția unei ședințe care a avut loc fără ca avocatul să fie prezent. A fost constatată și prezența avocatului copilului victimă în cazuri cu infracțiuni deosebit de grave și excepțional de grave. Din 17 cazuri, acesta a fost prezent în 5 (avocați care acordă asistență juridică garantată de stat).

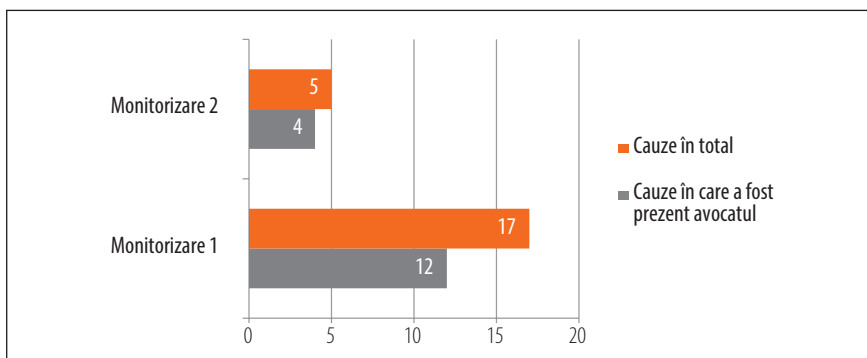

Figura nr. 14. Participarea avocatului copilului victimă în cauze ce implică infracțiuni deosebit de grave și excepțional de grave.

Cu toate că participarea apărătorului este un moment bine reglementat, care conține garanții legale pentru interesele copilului, este important ca în realitatea cotidiană asistența juridică a avocatului să fie una reală și eficientă. În figura de mai jos este reprezentată aprecierea subiectivă a prestației apărătorilor efectuată de către monitori.

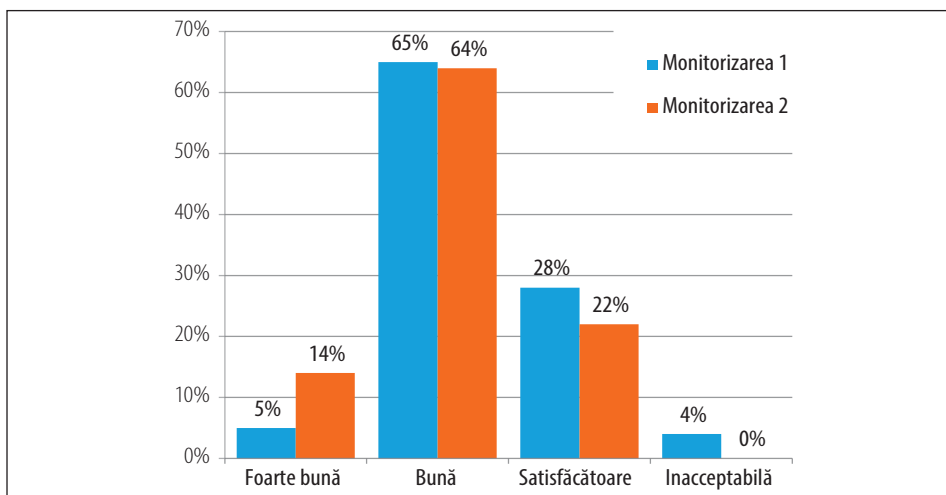

Figura nr. 15. Calitatea prestației apărătorului.

Vedem că în marea majoritate a cazurilor (64%) prestația apărătorului este considerată bună. Mai mult, dacă comparăm cu monitorizarea precedentă, vedem o îmbunătățire, chiar dacă nu considerabilă.

Remarcăm că marea majoritate a avocaților care au calitatea de apărători ai copiilor în conflict cu legea (80%) sunt avocați care acordă asistență juridică garantată de stat.

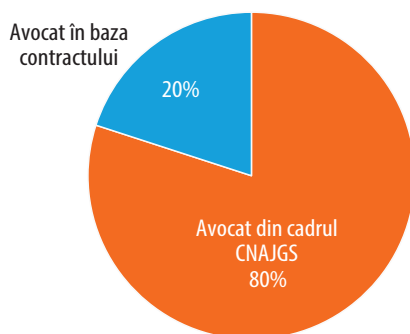

Figura nr. 16. Statutul apărătorului.

Realitatea este determinată de faptul că acești copii provin din familii socialmente vulnerabile. Dacă această proporție este valabilă pentru toate cauzele penale, devine evidentă importanța instruirii avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat în domeniul apărării copiilor sau chiar a specializării acestora.

IV. RESPECTAREA UNOR CERINȚE PROCESUALE SPECIFICE

IV.1. Aplicarea dejudiciarizării

Instrumentarea unei cauze în cadrul procesului penal formal poate avea un impact negativ asupra copiilor. Convenția pentru Drepturile Copilului și alte standarde internaționale ce constituie cadrul pentru administrarea justiției juvenile stabilesc că trebuie întreprins orice efort pentru a ține copiii în afara sistemului tradițional, aplicându-se alternative oricând este posibil.

De fapt, elementul principal al unui sistem eficient de justiție juvenilă constă în faptul ca acesta să adopte o abordare de intervenție minimă la oricare din etapele în care în atenția autorităților din acest sistem intră copii, folosind căi extrajudiciare sau, altfel spus, alternative justiției tradiționale. Astfel, art. 40.3 (b) din *Convenție* stabilește ca statele să ia măsuri, de fiecare dată când este posibil, pentru a trata copiii în conflict cu legea fără a recurge la procedura judiciară, subliniind, totuși, că drepturile omului și garanțiile legale trebuie respectate în mod deplin. Această normă mai detaliat se regăsește în Regulile de la Beijing, Secțiunea a 11-a care, printre altele, stabilește cerința de a încerca, pe cât posibil, ca toate cazurile copiilor în conflict cu legea să fie tratate în așa fel, încât să se evite recurgerea la o procedură judiciară.

Legislația Republicii Moldova prevede un șir de posibilități pentru a „scoate” copilul din sistemul de justiție. În principal, acest lucru poate fi făcut prin intermediul împăcării, în baza art. 109 *Cp* sau al retragerii plângerii prealabile, în baza art. 276 *Cpp*. Pentru a facilita ajungerea la un acord de împăcare, cadrul legal (și într-o oarecare măsură și cel instituțional) oferă posibilitate părților de a recurge la serviciile unui mediator. Conform Legii cu privire la mediere, medierea poate fi solicitată de către oricare dintre părți, iar cu acordul părților, și de către instanța judecătorească sau, după caz, de organul de urmărire penală. Conform ultimelor modificări la *Cpp* (art. 344/1), în cazurile în care împăcarea este posibilă, instanța oferă timp părților pentru a media și trebuie să anunțe părțile despre acest drept.

În niciunul din cele 11 cazuri monitorizate în care era posibilă împăcarea și în care părți vătămate erau copii, nu a fost atestată împăcarea părților și nici nu s-a utilizat medierea. În cazurile similare ale copiilor în conflict cu legea, împăcarea și, deci, medierea a fost posibilă în 73% din situații. Cu toate că era posibilă, aplicarea medierii și implicarea unui mediator nu a fost solicitată de părți. Într-un singur caz judecătorul a informat părțile despre posibilitatea împăcării și aplicării medierii.

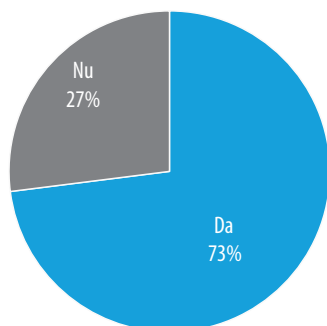

Figura nr. 17. A fost posibilă aplicarea medierii.

Evident că nu întotdeauna medierea este adecvată. Totuși, apelarea la instituția medierii este insuficientă. În cazurile în care disensiunile dintre inculpat și partea vătămată sunt nesemnificative, iar acestea nu au putut fi înlăturate, minorii sunt nevoiți să suporte consecințele unui proces judiciar cu aplicarea sentinței de condamnare. Apelarea la un mediator ar putea conduce la crearea unei situații mai favorabile minorului.

Medierea mai are un rol important. Astfel, în 12 cazuri părțile s-au împăcat. În cadrul monitorizării anterioare s-a observat că încheierea unui acord de împăcare cu partea vătămată poate crea minorului iluzia nepedepsirii pentru faptele sale, în cazul în care împăcarea are loc în condiții necorespunzătoare. Cel puțin în 3 cauze împăcarea a avut loc „pe coridoarele instanței”, în 2 cazuri – fără prezența nemijlocită a inculpatului, aceasta fiind realizată de către reprezentantul legal. Trebuie însă să se aibă în vedere că medierea ca proces este concepută în așa fel, încât făptuitorul să conștientizeze o responsabilizare pentru cele comise.

Aplicarea medierii ar genera o cunoaștere mai bună a drepturilor în legătură cu împăcarea de către părți. În unele cazuri, deși părțile vătămate doresc să se împace cu minorii învinuiți la faza de urmărire penală, dosarul este transmis în instanță. Aceasta se întâmplă inclusiv pentru că părțile nu au cunoștință despre dreptul de a se împăca. Uneori reprezentanților legali ai inculpaților le lipsesc abilitățile de abordare a părții vătămate și, în pofida încercării de a se împăca, au fost atestate cazuri când părțile vătămate refuzau împăcarea.

În acest context, trebuie menționat, cu părere de rău, că părțile nu au cunoștințe nici de existența și esența instituției medierii. Totodată, este o lipsă de atitudine a subiecților oficiali ai procesului privind posibilitatea de soluționare a cazului prin apelarea la instituția medierii penale. Considerăm că instanța ar trebui să fie mai activă în recomandarea medierii. Remarcăm și referitor la faptul că Comitetul în *Comentariul* său a indicat că statele trebuie să ia toate măsurile pentru a promova dejudiciarizarea și, deci, acestea trebuie întreprinse.

O altă opțiune este liberarea de răspundere și aplicarea unei măsuri de constrângere cu caracter educativ. Codul penal prin art. 54 stabilește posibilitatea ca minorii în conflict cu legea, care au săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, să fie eliberați de răspundere penală, în conformitate cu prevederile procedurii penale, dacă s-a stabilit că corectarea lor este posibilă fără a fi supuși răspunderii penale. Acestor copii li se pot aplica una sau mai multe măsuri de constrângere cu caracter educativ, prevăzute exhaustiv în art. 104 *Cp* care, spre deosebire de pedepsele penale, nu generează antecedente penale.

Astfel, în 28 de cazuri, adică 51% (ceea ce este net superior față de 6% constatate în cadrul primei monitorizări), a fost posibilă aplicarea acestei liberări. Considerăm cifra foarte alarmantă, deoarece este un indicator negativ care

semnalează că procurorul nu se folosește pe deplin de dreptul discreționar respectiv, așa ca astfel de dosare să nu ajungă în instanță. În acest sens, concluzia trasă este contrară celei făcute cu ocazia primei monitorizări. Aceasta este susținută și de faptul că în 21 de cazuri din cele 28 instanța a pronunțat soluția încetării cu liberarea de răspundere penală.

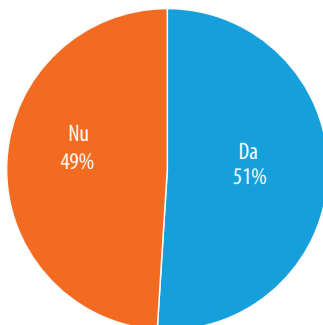

Figura nr. 18. Posibilitatea încetării procesului cu liberarea de răspundere și aplicarea unei măsuri de constrângere cu caracter educativ.

Măsurile cu caracter educativ prevăzute de art. 104 *Cp* sunt:

- a) avertismentul;
- b) încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat;
- c) obligarea minorului să repare daunele cauzate, ținându-se cont de starea materială a minorului;
- d) obligarea minorului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică;
- e) internarea minorului într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare.

Măsurile respective vin să ofere o alternativă pedepsirii penale a copilului aflat în conflict cu legea. Deși legea nu specifică acest lucru, măsurile, conform standardelor internaționale în domeniu (Convenția, Regulile de la Beijing etc.), trebuie să fie aplicate cu prioritate față de pedeapsa penală. Cu alte cuvinte, pentru categoriile prevăzute de infracțiuni pentru care este posibilă aplicarea măsurilor educative pedeapsa penală trebuie să fie aplicată numai atunci când aplicarea primelor este considerată insuficientă.

Conținutul măsurilor educative:

- **Avertismentul** este o explicație adusă copilului despre dauna cauzată de fapta lui și consecințele săvârșirii repetate a unei infracțiuni. Avertismentul, deci, are drept scop ajutarea copilului să înțeleagă greșeala pe care a comis-o și importanța respectării regulilor de drept;
- **Încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat**, în calitate de măsură educativă, constă în obligarea acestora să exercite un control al comportamentului copilului, care ar preveni săvârșirea de noi încălcări. Această măsură ca atare

nu le oferă noi obligații sau drepturi, de exemplu, în comparație cu Codul familiei, dar vine să-i determine să se implice mai activ în activități de educare a copilului, eliminarea factorilor și condițiilor ce conduc la săvârșirea infracțiunilor;

- **Obligarea minorului să repare daunele cauzate, ținându-se cont de starea lui materială**, ca măsură educativă, impune copilul să compenseze victima pentru pagubele cauzate. Deși în *Cp* nu se indică, această compensare poate avea loc prin oferirea unei sume de bani din sursele financiare deja existente, prin prestarea unor munci în folosul victimei sau prin returnarea obiectelor sau a unora similare în cazul în care victima acceptă aceasta. Starea materială a copilului se stabilește în funcție de veniturile acestuia, din sursele și în modurile permise de lege. La fel se va determina și mărimea daunei care trebuie să fie compensată de către copil;
- **Obligarea minorului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică** este aplicată în cazurile în care comportamentul minorului denotă abateri de la normele general acceptate, iar corectarea acestora necesită intervenția specialiștilor din domeniul reabilitării psihologice. Înainte de aplicarea măsurii, urmează a fi efectuată o evaluare profesională a copilului, cu recomandările de rigoare în acest sens;
- **Internarea copilului într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare** este cea mai aspră măsură educativă. La momentul dat, nu poate fi aplicată din cauza lipsei unei asemenea instituții.

De cele mai dese ori instanțele au aplicat transmiterea sub supraveghere a minorului și obligarea acestuia să repare dauna cauzată (câte 42%). În proporție de 16% a fost aplicat avertismentul. În comparație cu primul raport când au fost pronunțate numai 3 astfel de soluții, aceasta prezintă o creștere esențială. Rămâne de examinat suplimentar cât de eficiente sunt aceste măsuri educative și dacă nu este nevoie de a completa sau a modifica lista prevăzută de lege.

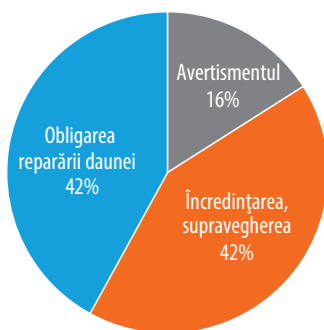

Figura nr. 19. Măsurile educative aplicate.

Dacă nu a fost posibilă dejudiciarizarea pe parcursul procesului, atunci este foarte important ca legea să prevadă posibilitatea aplicării unor sancțiuni care ar permite lăsarea copilului în comunitate. Diagrama ce urmează demonstrează că legislația noastră corespunde acestei cerințe.

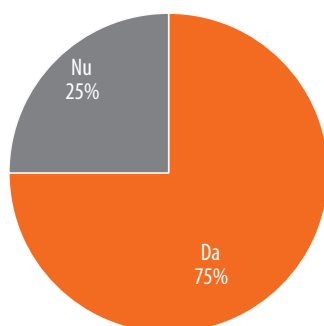

Figura nr. 20. Posibilitatea de aplicare a unei măsuri non-privative de libertate.

Datele arată că o bună parte din cauzele cu implicarea minorilor aflați în conflict cu legea pot găsi soluționarea prin aplicarea unor măsuri mai blânde față de aceștia, totodată asigurându-se respectarea principiului potrivit căruia la aplicarea unei sancțiuni față de minori trebuie să se urmărească evitarea aplicării privațiunii de libertate. Dar lăsarea la libertate a copiilor ar trebui să fie însoțită de referirea acestora la serviciile din comunitate pentru a asigura reabilitarea lor și a preveni recidivarea. În cadrul monitorizării precedente s-a constatat că în 82% din posibilitățile de referire la astfel de servicii, doar în circa 29% din cazurile monitorizate instanța de judecată a trimis minorul către serviciile comunitare. În această ordine de idei, în mare parte s-a apelat la Serviciul de probațiune și la Comisia locală pentru minori. Cu părere de rău, în cadrul monitorizării curente s-a constatat că în 85% din cazuri astfel de servicii nu existau sau nu erau cunoscute de către judecători. În celelalte 15% acestea nu au fost aplicate. Considerăm că este un domeniu care urmează a fi studiat mai detaliat pentru a identifica problemele de ordin legal, dar și organizatoric sau informațional care împiedică judecătorii să facă referire la astfel de servicii.

IV.2. Aplicarea măsurilor preventive

Măsurile preventive pot fi aplicate numai dacă există date care indică că persoana ar fi săvârșit o infracțiune. În al doilea rând, ele se aplică pentru asigurarea faptului că minorul nu va împiedica desfășurarea eficientă a procesului penal, existând suficiente temeiuri rezonabile de a presupune că bănuitul, învinuitul, inculpatul ar putea să se ascundă de organul de urmărire penală sau de instanță, să împiedice stabilirea adevărului în procesul penal ori să săvârșască alte infracțiuni; de asemenea, ele pot fi aplicate de către instanță pentru asigurarea executării sentinței. Pentru ca să fie aplicată măsura preventivă, procurorul trebuie să aducă probe că ar exista unul din pericolele indicate mai sus. În al treilea rând, chiar dacă sunt anumite temeiuri pentru a putea fi aplicată o măsură preventivă, trebuie să se procedeze la aplicarea măsurii minime care ar putea să asigure efectul de prevenire.

În acest sens, arestarea preventivă este o măsură excepțională. Caracterul dat este subliniat și de norma procesuală care spune că arestarea poate fi aplicată doar în cazuri în care au fost săvârșite infracțiuni grave cu aplicarea violenței, deosebit de grave sau excepțional de grave. Dar și în aceste cazuri, la soluționarea chestiunii privind aplicarea măsurii preventive în privința minorului în fiecare caz se discută, în mod obligatoriu, posibilitatea transmiterii lui sub supraveghere, conform dispozițiilor art. 184 Cpp.

Așadar, aplicarea arestării preventive va corespunde cerințelor legii atunci când, ținând cont de toate circumstanțele ce caracterizează fapta (inclusiv condițiile de viață și de educare, particularitățile minorului, atitudinea lui în față de

cele săvârșite, comportamentul ulterior), această măsură este singura posibilă.

Chiar dacă fiecare caz este unic și nu putem face concluzie la general, cel puțin reieșind din gravitatea relativ similară a infracțiunilor comise de minori în cadrul primei și celei de-a doua monitorizări, se poate constata că în domeniul aplicării măsurilor preventive au avut loc atât modificări spre bine, cât și spre rău.

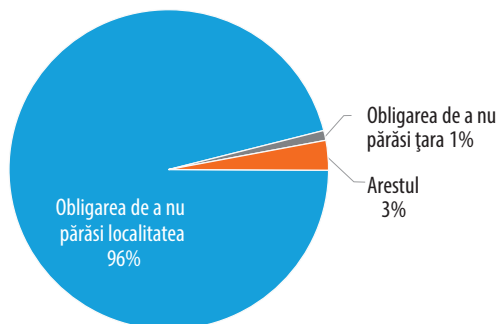

Figura nr. 21. Aplicarea măsurilor preventive la faza de urmărire penală (Monitorizarea I).

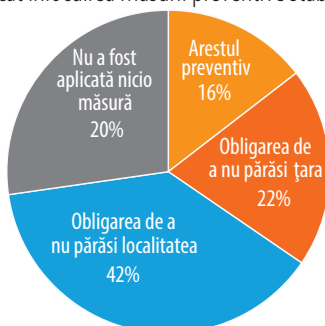
În cadrul primei monitorizări, arestarea preventivă a fost aplicată doar în două cazuri (circa 3 %). Într-un caz, în cadrul judecății măsura preventivă a fost înlocuită cu arestarea. Chiar dacă nu cunoaștem toate circumstanțele cazurilor privind gravitatea infracțiunilor săvârșite de copii (vătămare intenționată medie, tâlhărie, acțiuni violente cu caracter sexual, trei jafuri), am putea spune că arestarea s-a aplicat în conformitate cu standardele internaționale, adică drept ultimă soluție.

În cadrul celei de-a doua monitorizări se observă o înăsprire în ceea ce privește aplicarea arestării preventive, deși infracțiunile comise nu prilejuiesc în deplină măsură această schimbare. Din câte se vede din lista de mai jos, arestarea a fost aplicată într-un caz în care minorul era acuzat de săvârșirea unui furt, ceea ce este contrar legii procesual penale:

- 2 minori învinuiți de **furt** comis prin efracție care a dus la daune în proporții considerabile (art.186 alin.(2) lit. b), c), d) Cp) și **jaf** comis prin deghizare care a dus la daune în proporții considerabile (art.187 alin.(2) lit. b), c), f) Cp). Ambilor le-a fost stabilit arestul preventiv, unuia ulterior fiindu-i modificat în obligația de a nu părăsi localitatea; un minor învinuit de **tentativă de evadare din detenție** (art.27, 317(2) lit. b) Cp). Arest preventiv, ulterior nu este modificată măsura preventivă;
- un minor învinuit de **tentativă de furt** (art.27-186 (2) Cp), **furt** comis prin pătrundere (efracție) (art.186 alin.(2) Cp), **jaf** comis în circumstanțe atenuante (art. 187 alin.(2) Cp). A fost stabilită ca măsură preventivă arestul preventiv, care ulterior nu a fost modificat;
- un minor învinuit de **jaf** comis în circumstanțe atenuante (art.187 alin. (2) Cp). A fost stabilită ca măsură preventivă arestul preventiv, care ulterior nu a fost modificată;
- 5 minori inculpați în dosar, învinuiți de **furt** comis în circumstanțe agravante și amenințarea cu violență săvârșită asupra unei persoane cu funcții de răspundere (art.186 alin.(2) și art.349 alin.(1) Cp). Unuia dintre ei i-a fost stabilit arestul preventiv, ulterior nefiind modificată măsura preventivă;

- un minor învinuit de **furt** comis în circumstanțe agravante (art.186 alin.(2) Cp). A fost stabilită ca măsură preventivă arestul preventiv, care ulterior nu a fost modificată;
- un minor învinuit de **omor** comis cu deosebită cruzime (art.145 alin.(2) lit.) Cp). A fost stabilită ca măsură preventivă arestul preventiv, care ulterior nu a fost modificată.

Urmare a monitorizării efectuate, se impune constatarea că odată ajunși în instanță cu măsura preventivă stabilită, instanțele pare că acceptă mult mai ușor prelungirea acestei măsuri, deși ar putea fi cazuri când necesitatea acesteia să decadă. Astfel, în afară de cazul indicat mai sus de înlocuire a arestării cu declararea de a nu părăsi localitatea, în niciun alt caz monitorii nu au identificat înlocuirea măsurii preventive stabilite la urmărire.

Figuranr. 22. Aplicarea măsurilor preventive la faza de urmărire penală (Monitorizarea a II-a).

O schimbare spre bine constă în faptul că în 20% din cazuri nu s-a aplicat nicio măsură preventivă spre deosebire de ultima monitorizare când în toate cazurile s-au aplicat aceste măsuri, apărând dubii dacă aceasta era necesară în toate situațiile sau măsurile preventive sunt aplicate în mod automat din obișnuință. În al doilea rând, în monitorizarea curentă se observă o diversificare a aplicării măsurilor preventive față de monitorizarea trecută, când era aplicată numai obligarea de a nu părăsi localitatea (cu excepția celor două cazuri de arestare). Totodată, măsurile preventive specifice minorilor — transmiterea copilului sub supravegherea părinților sau altele de acest fel, din anumite considerente nu au fost aplicate.

IV.3. Obiectul probatorului

Cercul de circumstanțe care urmează a fi stabilite în cauzele ce implică minori este mai mare decât în cazul adulților. Pe lângă circumstanțele enumerate, în cauzele privind copiii în conflict cu legea, prevederile legale stabilesc obligativitatea de a constata:

1. vârsta minorului (ziua, luna, anul nașterii);
2. condițiile în care trăiește și este educat minorul, gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică, particularitățile caracterului și temperamentului, interesele și necesitățile lui;
3. influența adulților sau a altor copii asupra minorului;
4. cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii;

5. În cazul în care se constată că minorul suferă de debilitate mentală, care nu este legată de o boală psihică, trebuie să se stabilească, de asemenea, dacă el a fost pe deplin conștient de săvârșirea actului.

Circumstanțele suplimentare care sunt incluse în obiectul probațiunii în cazurile cu minori au sarcina de a asigura ocrotirea acestora de un eventual abuz al statului și de o învinuire neîntemeiată, precum și de a garanta ca orice măsură aplicată față de minor să fie proporțională faptei comise de către acesta. Circumstanțele stabilite vor asigura cercetarea multilaterală sub toate aspectele a cauzei penale pentru o hotărâre echitabilă.

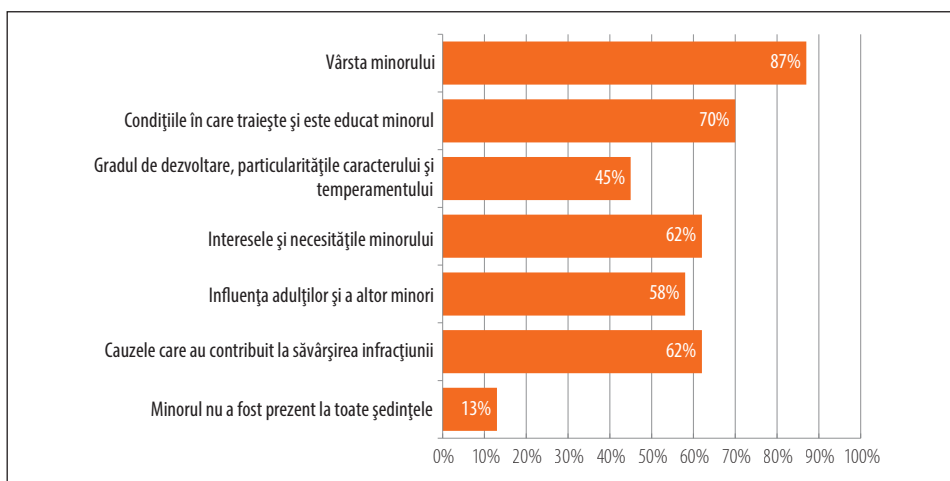

Figura nr. 23. Circumstanțele stabilite în ședințele de judecată coraportate la numărul de cauze.

Fiecare circumstanță are o importanță anume în soluționarea corectă a cazurilor privind copiii. Cu toate acestea, din figura de mai sus conchidem că nu toate sunt apreciate la fel de către instanțele de judecată. Astfel, constatăm că aproape în toate cauzele a fost stabilită vârsta copilului. Pe locul doi se află condițiile de trai și de educație ale acestuia. În ordine descrescătoare, urmează stabilirea intereselor și necesităților minorului și cauzele care au contribuit la săvârșirea infracțiunii, stabilirea influenței adulților și a altor minori, gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică.

Este evident că în primul rând instanțele stabilesc circumstanțele care au importanță la individualizarea pedepsei. Totodată, instanțele acordă atenție și altor momente care ar putea fi importante, cum ar fi interesele minorului, necesitățile acestuia. Însă și circumstanțele cărora li se acordă mai puțină atenție de asemenea sunt importante. De exemplu, influența adulților; dacă ne gândim la faptul că influența psihică sau fizică se consideră o circumstanță atenuantă, este necesar ca la urmărirea cauzei penale să se constate dacă nu a existat o asemenea influență din partea altor persoane, precum și caracterul acestei influențe. Aceeași situație este și în cazul în care există date care atestă că minorul se află într-o dependență materială față de adult. La examinarea cauzelor privind infracțiunile săvârșite în grup este necesar să se constate rolul și gradul de participare la crimă a fiecărui inculpat minor și în sentință să se expună clar de săvârșirea căror acțiuni criminale este recunoscut vinovat.

Pentru a se stabili aceste circumstanțe, vor fi ascultați părinții minorului, educatorii lui și alte persoane care ar putea comunica datele necesare, de asemenea se va cere efectuarea unei **anchete sociale**, prezentarea documentelor necesare și se vor efectua alte acte de urmărire penală și judiciară. **Ancheta socială**, în urma căreia se

Întocmește un referat se efectuează de către consilierii de probațiune și include atât datele necesare despre minor, cât și perspectivele de reintegrare în societate, eficacitatea pedepsei, evidențierea unor aspecte concrete care nemijlocit conduc la corectarea comportamentului infracțional.

Regulile de la Beijing stabilesc că, cu excepția unor infracțiuni minore, înainte ca autoritatea competentă să poată lua o decizie, condițiile de trai și alte circumstanțe importante urmează a fi stabilite printr-o anchetă socială. Referatele prezentențiale sunt recunoscute ca fiind indispensabile în majoritatea cauzelor.

Referatul prezentențial de evaluare psihosocială a personalității este un document scris, cu caracter consultativ și de orientare, având rolul de a oferi organului de urmărire penală, procurorului, instanței de judecată date despre persoana bănuțitului, a învinutului sau a inculpatului, despre nivelul de instruire școlară, comportamentul, mediul familial, cercul de prieteni și factorii care influențează sau pot influența conduita lui generală. La întocmirea referatului prezentențial de evaluare psihosocială a personalității se contactează membrii familiei, prietenii, colegii, alte surse de informație, cum ar fi psihologi, cadre didactice, asistenți sociali, medici, alți specialiști, precum și persoanele care pot contribui realmente la reflectarea tabloului psihosocial al personalității bănuțitului, învinutului sau inculpatului.

Conform *Legii cu privire la probațiune* (art.8) și prevederilor art. 457 alin.(3) *Cpp*, în privința unui minor, referatul prezentențial de evaluare psihosocială a personalității se întocmește în mod obligatoriu.

Efectuarea anchetei sociale urmărește elucidarea cauzelor și condițiilor care au favorizat comportamentul antisocial al minorului, cunoașterea mediului în care trăiește acesta, în scopul aplicării celor mai potrivite măsuri sau sancțiuni. În pofida obligativității și importanței referatelor, acestea au fost solicitate numai în aproximativ 58% din cazuri, ceea ce este un indicator chiar mai mic în comparație cu monitorizarea inițială când referatele au fost solicitate în aproximativ două treimi din cazuri.

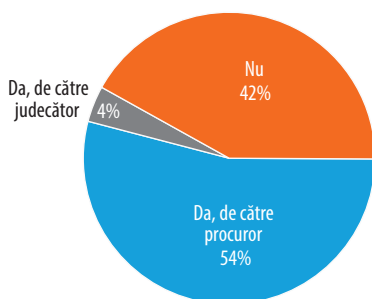

Figura nr. 24. Gradul de solicitare a unui referat de evaluare psihosocială (referat de probațiune).

Totodată, nu s-a putut constata în ce măsură acestea sunt utile și judecătorilor. Sunt factori indirecti care indică faptul că referatele nu întotdeauna sunt luate în considerare¹⁸. În plus, consilierul de probațiune a fost chemat numai într-o singură ședință pentru a explica conținutul referatului.

¹⁸ Pentru detalii vezi: Probațiunea în Republica Moldova: Raport de monitorizare. Inst. de Reforme Penale – Ch.: „Bons Offices” SRL, 2011.

IV.4. Audierea copiilor

- **Cerințe generale privind audierea minorilor**

Liniile directoare pentru acțiune privind copiii din sistemul judiciar penal, adoptate în 1997 de Consiliul Economic și Social al ONU, recomandă ca statele să modifice legislația procesual penală pentru a permite înregistrarea video a declarațiilor copilului și prezentarea acestei înregistrări în instanță în calitate de probă. Liniile directoare cu privire la Justiție în ceea ce privește chestiunile ce implică copiii victime sau martori ai infracțiunii (2005) recomandă, în același sens, limitarea numărului de audieri ale copiilor. Pentru aceasta statele ar urma să adopte proceduri speciale de colectare a probelor de la copiii victime și martori, cum ar fi, de exemplu, înregistrarea video, care ar duce la diminuarea numărului de audieri, declarații, interviuri și a altor tipuri de contacte cu sistemul de justiție care nu sunt necesare. La fel, este subliniată necesitatea de a evita contactul copilului martor sau victimă cu persoana acuzată.

Legislația Republicii Moldova prevede modalități speciale de audiere (art. 110, art. 110/1 *Cpp*) care ar exclude contactul martorului cu inculpatul. Într-o cauză penală a fost aplicată audierea prin intermediul psihopedagogului, cu excluderea contactului cu inculpatul.

Totodată, dorim să atenționăm că legea noastră prin art. 109 *Cpp* permite audierea martorului la urmărirea penală în fața judecătorului de instrucție anume cu scopul prevenirii victimizării acestuia. Dar în niciun dosar nu a fost constatată utilizarea acestei proceduri, cu toate că printre dosarele monitorizate erau și dosare ce țineau de viața sexuală.

Audierile minorilor nu au încălcat regula privind durata acestora. Nicio audiere nu a durat mai mult de o oră. De fapt, aproximativ 93% din toate audierile au durat până la 30 de minute.

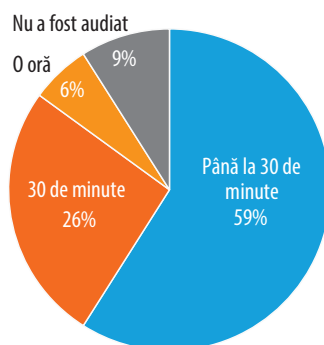

Figura nr. 25. Durata audierii neîntrerupte a copilului acuzat.

Analizate în cote procentuale, se constată că cel mai mult durează audierea copiilor victime, care sunt urmați de copiii în conflict cu legea și de copiii martori.

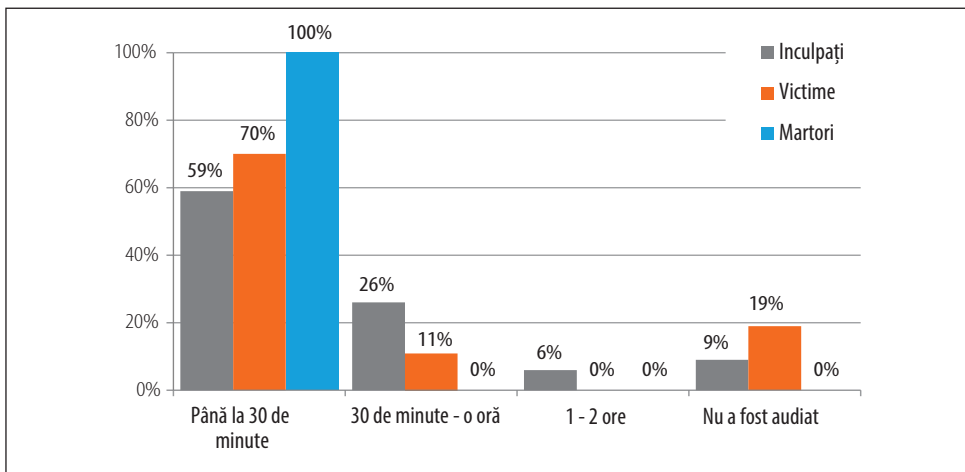

Figura nr. 26. Durata audierii neîntrerupte pe categorii de copii.

• Participarea pedagogului/psihologului

Participarea obligatorie a pedagogului sau psihologului în cadrul audierii este o altă garanție a apărării drepturilor și intereselor legitime ale unui copil aflat în conflict cu legea. Totuși, existența acestei norme nu reușește în deplină măsură să-și atingă scopurile din cauza că o serie de întrebări au rămas fără răspuns din partea legiuitorului. În particular, legea nu stabilește care este scopul prezenței pedagogului/psihologului, care este statutul legal al acestuia, care sunt cerințele față de persoana care participă în această calitate (trebuie să fie pedagog/ psiholog în virtutea formării profesionale sau să și practice), care este modalitatea de atragere în proces etc.

Drept rezultat, în practică există discrepanțe în ceea ce privesc diferite aspecte ale participării acestui subiect procesual. Mai mult decât atât, nu rareori se vehiculează opinia că participarea pedagogului/psihologului este mai mult o formalitate și, ca urmare, de multe ori acesta nici nu este prezent. În cadrul monitorizării, de exemplu, în 11% din cazurile de audiere a victimei minore pedagogul/psihologul nu a fost prezent. Au fost atestate absențe ale pedagogului/psihologului și în cazurile copiilor în conflict cu legea, acesta fiind prezent în 93%. Totuși, cifrele sunt cu mult mai încurajatoare decât cele constatate în cadrul primei monitorizări (vezi figurile de mai jos).

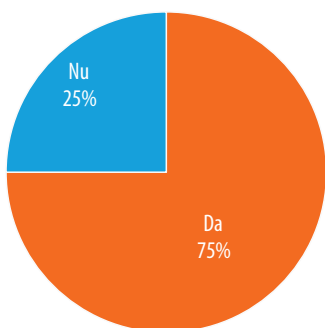

Figura nr. 27. Participarea pedagogului/psihologului la audierea victimei minore (Monitorizarea I)

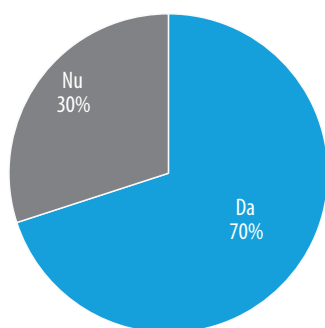

Figura nr. 28. Participarea pedagogului/psihologului la audierea martorului minor (Monitorizarea I)

Reticența privind participarea obligatorie a pedagogului/psihologului a fost exprimată nu numai de către practicieni, dar și de teoreticieni. Astfel, de exemplu, după părerea profesorului Makarenko, participarea obligatorie a pedagogului sau psihologului în cadrul audierii copilului în conflict cu legea care nu a împlinit șaisprezece ani și cu atât mai mult optsprezece ani, nu este întotdeauna necesară¹⁹. Gusovski consideră că ajutorul pedagogului la audierea copilului este efemer. Prezența unor terțe persoane la audiere împiedică crearea unei atmosfere de încredere și blochează copilul. Prezența pedagogului stânjenește copilul, el nu dorește să fie privit negativ. Nici pedagogul nu se simte bine într-un rol neobișnuit pentru el. De aceea, prezența pedagogului de multe ori este o barieră, și nu un ajutor în stabilirea contactului psihologic cu copilul²⁰.

Totuși, standardele internaționale susțin participarea pedagogului sau psihologului la audierea copiilor (a se vedea, de exemplu, Liniile directoare cu privire la Justiție în ceea ce privește chestiunile ce implică copii victime sau martori ai infracțiunii). În cele din urmă, întrebarea principală nu este dacă trebuie să participe pedagogul. Majoritatea sunt de părere că este nevoie, dar ca participarea lui să fie una eficientă trebuie rezolvate un șir de chestiuni, cum ar fi statutul pedagogului, cerințele înaintate față de acesta, mecanismul de implicare etc.

În ceea ce privește statutul legal al pedagogului, părerea savanților este împărțită. Majoritatea privesc pedagogul ca pe un specialist care deține cunoștințe în domeniul pedagogiei și psihologiei adolescenților²¹. Alții consideră că pedagogul nu trebuie să fie identificat cu specialistul²². Răspunsul la această întrebare nu este unul lipsit de importanță, deoarece are implicații practice concrete în ceea ce privește alegerea pedagogului care trebuie să participe și clarificarea funcțiilor pe care le are acesta în cadrul procesului penal.

Dacă ne orientăm că pedagogul are statut de specialist, atunci funcția pe care acesta o îndeplinește pe parcursul procesului penal este una de contribuire la stabilirea adevărului. Astfel, conform art.87 alin.2 *Cpp*, specialistul trebuie să posede suficiente cunoștințe și deprinderi speciale pentru acordarea ajutorului necesar organului de urmărire penală sau instanței. Ajutorul despre care este vorba este orientat, conform definiției specialistului dată în art.6, la stabilirea adevărului. Se pare însă că limitarea funcțiilor pedagogului numai la cea de suport acordat organului de urmărire penală pentru a stabili adevărul nu ar fi corectă. Este adevărat că pedagogul sau psihologul urmează să ajute organul de urmărire penală să-și îndeplinească funcțiile de stabilire completă și obiectivă a circumstanțelor unei cauze penale. Totodată, este clar și faptul că participarea pedagogului trebuie să excedeze acest rol.

În *Comentariul* său general cu privire la drepturile copiilor în justiția juvenilă din februarie 2007, Comitetul pentru Drepturile Copilului menționează că, în ceea ce privește audierea, trebuie să existe metode de supraveghere independente care ar asigura că declarațiile obținute sunt făcute benevol și nu sunt obținute prin metode neadecvate și, în același timp, sunt adevărate. În acest sens, Comitetul menționează că instanța de judecată sau, după caz, altă autoritate competentă, atunci când evaluează caracterul voluntar al recunoașterii vinovăției de către copil, trebuie să țină cont și de faptul dacă la audiere a fost prezent un consilier legal sau un alt tip de consilier. În această ultimă categorie, în opinia noastră, ar putea fi inclus pedagogul.

Într-un anumit sens pedagogul este chemat să protejeze drepturile și interesele copilului la efectuarea audierii care, printre altele, se manifestă prin asigurarea că acel copil nu este intimidat în vreun fel în cadrul audierii. Acest lucru este subliniat în legislația unor țări. De exemplu, legislația belarusă stabilește că pedagog (psiholog) este persoana care este implicată în audierea copiilor în scopul stabilirii unui contact psihologic, *creării unei atmosfere de încredere*

¹⁹ Макаренко И.А., Проблемы участия третьих лиц в процессе расследования уголовных дел в отношении несовершеннолетних, Вопросы ювенальной юстиции, №1 (10) 2007 <http://juvenjust.org/index.php?showtopic=429>.

²⁰ Гуковская Н.И., Участие третьих лиц в допросе обвиняемого (в порядке обсуждения). Вопросы борьбы с преступностью. М., 1974.с. 110-112.

²¹ Леви А.А., Пичкалева Г.И., Селиванов Н.А., Получение и проверка показаний следователем. — М., 1987. — с. 8.

²² Vezi: Строгович М.С., Курс советского уголовного процесса. — М., 1970. Т. 2. —с. 477.

și *respectării drepturilor și intereselor legitime ale copiilor*. Liniile directe cu privire la Justiție în ceea ce privește chestiunile ce implică copii victime sau martori ai infracțiunii menționează că implicarea unor experți psihologi în cadrul audierii ar fi de dorit pentru facilitarea audierii, reducerea unei intimidări potențiale și pentru o audiere într-o manieră prietenoasă copilului.

Cu toate că această perspectivă nu exclude faptul că pedagogul ar putea în continuare să ajute organul de urmărire penală la aflarea adevărului, în anumite situații aceasta nu ar fi într-un total adevărat și într-un oarecare sens statutul pedagogului/psihologului nu coincide cu statutul clasic al specialistului.

O altă întrebare ce urmează a fi clarificată constă în modalitatea în care pedagogul sau psihologul își realizează rolul. Conform legii, pedagogul sau psihologul este în drept, cu consimțământul organului de urmărire penală, să pună întrebări minorului, iar la sfârșitul audierii să ia cunoștință de procesul-verbal sau, după caz, de declarațiile scrise ale minorului și să facă observații în scris referitor la plenitudinea și corectitudinea înscrierii lor.

În practică rolul pedagogului sau psihologului se rezumă la asistarea la audiere și semnarea procesului-verbal la sfârșitul acțiunii. Uneori pedagogul pune întrebări. Cunoaștem relativ puține cazuri când pedagogul a făcut mai mult decât atât (de exemplu, a oferit o consultație organului de urmărire penală privind psihologia copilului și modalitățile de stabilire a contactului psihologic cu acesta etc.). Mai mult decât atât, uneori pedagogul nu este prezent la audiere și vine ulterior și semnează. Cu toate că o astfel de situație pare a fi în contradicție cu legea, în doctrină s-a menționat că pedagogul sau psihologul nu neapărat trebuie să fie prezent în cadrul audierii pentru a-și îndeplini funcția.

Piussa, spre exemplu, spune că modalitatea de participare a pedagogului la audiere poate fi diferită, iar forma concretă de participare este stabilită în fiecare caz de către organul de urmărire împreună cu pedagogul. Astfel, Piussa susține că participare în audiere este și atunci când pedagogul ajută organul de urmărire penală să pregătească audierea, iar la audierea propriu-zisă nu este prezent. În acest caz, pedagogul în prealabil familiarizează organul de urmărire penală cu trăsăturile psihice ale copilului și discută cu organul de urmărire penală tactica audierii și, mai ales, căile de stabilire a unui contact psihologic cu copilul. O astfel de participare trebuie să constituie forma de bază a participării, consideră Piussa. În opinia sa, participarea pedagogului poate însemna și participarea numai la o parte a audierii. Astfel de participare ar putea fi necesară din considerente tactice, când pedagogul participă numai la stabilirea contactului psihologic, iar apoi pleacă²³.

Deși o astfel de participare nu este un lucru absolut incompatibil cu anumite standarde internaționale, practica noastră merge pe altă cale, presupunând prin participare și prezența efectivă pe parcursul audierii. Nu înțelegem care ar putea fi chestiunile pe care copilul le-ar putea împărtăși procurorului, dar nu și pedagogului (cu condiția că acesta este bine ales). Cu toate acestea, ținem să reiterăm ideea că pedagogul sau psihologul trebuie să se implice nu numai la etapa audierii, dar mai înainte, ajutând procurorul să pregătească audierea dată. În aceeași ordine de idei, susținem și opinia ca pedagogul care a participat prima dată la audiere să fie ulterior invitat în proces, evitând intervenția altui pedagog.

În doctrină s-a dezbătut și calitatea pedagogului/psihologului care este invitat. S-a menționat că întrebarea despre invitarea unui pedagog cunoscut sau necunoscut copilului poate fi decisă după luarea în considerare a unui șir de factori, cum ar fi gradul de dezvoltare a copilului, caracterul infracțiunii și alte circumstanțe ale cauzei²⁴. Părerile savanților în acest sens sunt împărțite.

Unii autori susțin că pornind de la rolul pedagogului, cel mai eficient ar fi să fie invitat un pedagog cunoscut

²³ Пиуса О., Участие педагога в допросе несовершеннолетних / Участие педагога в допросе несовершеннолетних // Правоведение; 1966.

²⁴ Карнеева Л.М., Соловьев А.Б., Чувилев А.А., Допрос подозреваемого и обвиняемого. — М., 1969. — с. 37.

copilului, care este respectat de acesta și care are posibilitatea stabilirii unui contact psihologic eficient cu minorul. După părerea lui Strebij, la audierea copilului în conflict cu legea, are sens să fie invitat un pedagog care este respectat de către cel audiat și poate să-l influențeze pozitiv²⁵. Șeifer consideră că un pedagog cunoscut trebuie să fie prezent atunci când particularitățile minorului împiedică stabilirea unui contact psihologic cu acesta²⁶. Alții pun accentul pe consecințele negative ale participării unui pedagog cunoscut, menționându-se că ar putea fi cazuri când chemarea unui pedagog cunoscut nu numai că nu contribuie la reușita audierii, dar chiar este dăunătoare, deoarece copilului îi poate fi rușine să povestească despre anumite circumstanțe²⁷.

Dacă pornim de la ideea că pedagogul trebuie să ajute procurorul să stabilească un contact psihologic și să mențină acest contact, atunci este necesar ca pe lângă cunoștințe despre particularitățile psihologice ale adolescenților, pedagogul să mai cunoască și particularitățile psihologice ale copilului care este audiat. Din acest punct de vedere, participarea unui pedagog care cunoaște copilul pare a fi de preferat.

În practica organelor de urmărire penală, în calitate de pedagog de cele mai multe ori participă unul care nu este cunoscut copilului. Evident că, întâlnind pentru prima dată un copil, pedagogul nu va putea în deplină măsură să stabilească un contact psihologic eficient și, de fapt, de multe ori se transformă într-un participant pur formal. Implicarea acestuia adesea este una episodică. De aceea s-a opinat că este mult mai eficientă implicarea în cadrul audierii a unui pedagog pe care copilul îl cunoaște²⁸.

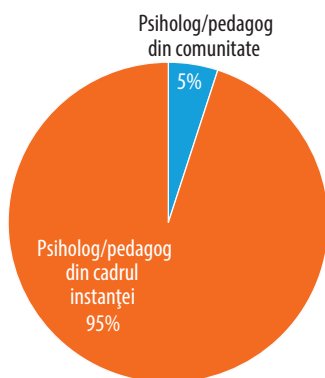

Figura nr. 29. Afilierea pedagogului sau psihologului.

În cadrul monitorizării s-a constatat că în %95 din toate cauzele, pedagogul/psihologul era din cadrul instanței de judecată, adică necunoscut copilului și nici acesta, la rândul său, nu cunoștea copilul. (Situția poate fi similară și în cazul pedagogilor din afara instanței și deci procentajul cazurilor în care pedagogii nu cunosc copiii de fapt este mult mai mare).

Au fost aduse însă și argumente contra participării unui pedagog cunoscut. Drept circumstanțe care ar împiedica participarea pedagogului cunoscut s-a menționat faptul că prezența acestuia poate să-l facă să se închidă în sine

²⁵ Применение экспертизы и других форм специальных познаний в советском судопроизводстве. — Свердловск, 1984. — с. 69-70.

²⁶ Шейфер С.А., Следственные действия. — М., 1981. — с. 86.

²⁷ Карнеева Л.М., Соловьев А.Б., Чувилев А.А., Допрос подозреваемого и обвиняемого. — М., 1969. — с. 37.

²⁸ Плюса О., Участие педагога в допросе несовершеннолетних / Участие педагога в допросе несовершеннолетних // Правоведение. — 1966. — № 4. — с. 163.

sau chiar să-l determine să facă declarații false. În afară de rușinea față de profesor, motive ar mai putea fi teama că prin intermediul acestuia despre fapta copilului ar putea să se afle la școală, că ar putea fi pedepsit și la școală etc. În practică, au fost constatate cazuri în care participarea pedagogilor cunoscuți ar putea bloca procesul de depunere a declarațiilor de către copiii părți vătămate în cazurile pe care copilul le consideră rușinoase (infracțiuni sexuale, escrocherii, violență fizică din partea semenilor)²⁹.

La examinarea diferitor argumente despre invitarea unui pedagog cunoscut sau necunoscut, probabil, cel mai corect ar fi să constatăm că nu există o regulă unică pentru toate situațiile. Această chestiune trebuie să fie soluționată individual. În acest scop, ca și în cazul reprezentantului legal, considerăm că decizia de a invita unul sau alt pedagog trebuie să fie luată după o cercetare suplimentară sub aspectul dat a tuturor circumstanțelor relevante și, de dorit, după consultarea părerii copilului în acest sens.

Pornind de la ideea expusă, ajungem la concluzia că uneori în calitate de pedagog ar trebui să participe unul cunoscut copilului. Dar pedagogul care îl cunoaște, cel mai des este pedagogul care îi predă și, fără îndoială, în virtutea diferitor circumstanțe (prezența stereotipurilor, istoria relațiilor cu copilul, obligația de a educa copilul etc.), el nu va fi imparțial. Acest lucru exclude participarea lui ca specialist deoarece, conform art. 87, specialistul este persoana chemată pentru a participa la efectuarea unei acțiuni procesuale în cazurile prevăzute de *Cod*, care nu este interesată în rezultatele procesului penal. Reiese că, chiar dacă participarea pedagogilor copiilor ar fi recomandabilă pentru unele cazuri, aceștia nu ar avea posibilitatea să participe ca specialiști, deoarece implicit s-ar putea considera că ar avea un interes contrar prevederilor art.87. Din această perspectivă, nu am putea considera pedagogul ca fiind specialist.

Liniile directoare cu privire la Justiție în ceea ce privește chestiunile ce implică copii victime sau martori stabilesc că participarea copilului la audieri și procese de judecată trebuie să fie planificată din timp și trebuie făcut tot posibilul ca să se asigure o continuitate în relațiile dintre copii și profesioniștii cu care aceștia vin în contact. Pedagogul din cadrul instanței este întotdeauna (sau aproape întotdeauna) o altă persoană. În câteva cauze chiar în cadrul instanței a avut loc invitarea unei noi persoane în calitate de pedagog sau psiholog, care alături de copil apare ca un subiect oficial al procesului, esența participării acestuia el nu o înțelege corect. Din acest considerent, este preferabilă participarea permanentă a unei singure persoane în calitatea respectivă.

Cu referire la aspectul abordat, Kostițki susține ideea atragerii în procesul penal în primul rând a unui specialist în domeniul psihologiei, iar în lipsa acestuia, ca excepție, a unui pedagog³⁰. Melnikov la fel crede că mai folositoare ar fi cunoștințele unui psiholog sau chiar a unui medic-psihoterapeut, decât ale unui pedagog³¹.

Opinia pare să fie una potrivită dacă ținem cont de faptul că printre circumstanțele care urmează a fi stabilite în cauzele cu minori sunt și stabilirea gradului de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică a copilului, particularitățile caracterului și temperamentului, interesele și necesitățile lui, adică a acelor circumstanțe care țin primordial de domeniul psihologiei. Atragerea unui specialist în domeniul psihologiei vârstelor în cadrul audierii ar permite folosirea acestuia ulterior pentru constatarea circumstanțelor menționate mai sus. În afară de aceasta, psihologul pare a fi mai potrivit decât pedagogul pentru realizarea funcțiilor specifice din cadrul audierii, cum ar fi, de exemplu, stabilirea unui contact psihologic cu copilul etc.

Concluzia în această privință a fost că în cauzele cu minori prezența psihologului se impune indiferent dacă participă sau nu pedagogul. Psihologul trebuie să lucreze cu minorul pe tot parcursul procesului penal, si nu doar să

²⁹ Плюсс О., Участие педагога в допросе несовершеннолетних / Участие педагога в допросе несовершеннолетних // Правоведение. — 1966. — № 4. — с. 164.

³⁰ Костицкий В.М., Использование специальных психологических знаний в советском уголовном процессе: Дис. докт. юрид. наук. Львов, 1990. с. 16.

³¹ Мельникова Э.Б., Ювенальная юстиция. Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии. М.: Дело, 2001. с. 96.

facă cunoștință cu acesta în ședința de judecată. Credem că ar fi bine ca, de la începutul și până la sfârșitul procesului penal, minorul să beneficieze de serviciile aceluiași psiholog.

În concluzie, la organizarea audierii unui copil, organul de urmărire penală ar trebui să se orienteze în primul rând la invitarea unui psiholog cu specializarea respectivă, care va participa în calitate de specialist. Dacă acest lucru nu este posibil, atunci organul de urmărire, după analiza tuturor circumstanțelor relevante, poate invita fie pedagogul copilului, fie un alt pedagog. Atunci când la audiere participă un psiholog sau un pedagog pe care copilul nu îl cunoaște, considerăm obligatoriu să li se ofere acestora timp înainte de audiere pentru ca să poată discuta cu copilul și să ia cunoștință și de alte date care l-ar ajuta în îndeplinirea funcțiilor din cadrul audierii.

În practică se întâlnesc cazuri când pedagogul invitat este o persoană care face parte din organul de urmărire penală și care participă formal nu numai din cauza relației cu organul de urmărire penală, dar și din cauza că competențele sale profesionale sunt departe de cerințele rolului pe care îl are. Organul de urmărire penală motivează astfel de situații prin lipsa unui mecanism clar care ar reglementa modul de atragere a pedagogului, dificultățile care apar la găsirea unui pedagog disponibil în termene necesare. Este un aspect ce urmează a fi reglementat. Pe de o parte, aceasta ar face ca pedagogii implicați să fie de o competență înaltă, iar pe de altă parte, s-ar reduce tendințele și posibilitățile de abatere de la lege.

Participarea interpretului la audiere

Atunci când copilul nu înțelege sau nu vorbește limba în care are loc procesul, acesta are dreptul la asistența unui interpret. Comitetul recomandă că interpreții care participă în astfel de cazuri să fie instruiți în ceea ce privește lucrul cu sau pentru copii, deoarece folosirea și înțelegerea unei limbi de către copii poate fi diferită de cea a adulților. Lipsa cunoștințelor sau a experienței în această privință poate împiedica copilul să înțeleagă pe deplin întrebările și să submineze dreptul la un proces echitabil și la o participare eficientă.

În cauzele copiilor martori sau victime, în nici un caz nu a fost nevoie de interpret, copiii fiind audiați în limba maternă. În ceea ce privește copiii în conflict cu legea, în 53% din cazuri a fost implicat un interpret, acesta fiind un angajat al instanței.

STUDII DE CAZ

Studiu de caz nr. 1

Ședința de judecată a avut loc în sala de judecată. În ședință, în afară de completul format din trei judecători, procurorul și grefierul, au mai participat: inculpatul, avocatul inculpatului, părțile vătămate minore X și Z, reprezentanții legali ai acestora, pedagogul, psihopedagogul invitat de la o instituție cu profil special, traducătorul, polițiștii din escortă.

Ședința a început cu întârziere semnificativă de peste o oră. Întârzierea a fost cauzată de faptul că inculpatul, aflat în stare de arest, a fost adus foarte greu de către polițiștii din escortă. Faptul că a fost perturbată activitatea instanței de judecată, a procurorului, a avocatului și a altor participanți, nu a determinat instanța de a stabili motivele întârzierii, neluând nicio măsură de rigoare în scopul neadmiterii pe viitor a unor astfel de situații. În continuare, în cadrul audierii părților vătămate minore s-a constatat că judecătoria nu dispune de încăpere specială pentru audierea minorilor în condiții speciale, așa cum prevede art.110/1 *Cpp*. Din acest motiv psihopedagogului i-a fost foarte greu să audieze părțile vătămate, inclusiv din lipsa posibilității de creare a unei atmosfere sigure, minorii fiind permanent incomodați de privirile participanților la proces. După încheierea audierii, s-a dat citire declarațiilor inculpatului, minorii aflându-se în sală în același timp, fiind sub privirile intimidatoare ale inculpatului supuși astfel unei stări psihoemotionale afective. Este de precizat că ulterior părțile vătămate minore au refuzat să participe la proces, hotărâre luată cu concursul reprezentanților legali.

Studiu de caz nr. 2

Ședința de judecată a fost amânată când majoritatea participanților la proces erau deja în sala de judecată. În ședință, în afară de judecător și grefier, au mai participat: inculpatul, avocatul inculpatului, părțile vătămate minore, reprezentantul legal, pedagogul, polițiștii din escortă.

Participanții au așteptat aproximativ 20 minute, ulterior fiind anunțați că ședința se amână din cauza neprezentării nemotivate în proces a procurorului. Judecătorul nu a luat nicio atitudine vizavi de acest caz, stabilind o nouă dată de examinare a cauzei, participanții plecând din instanță dezamăgiți și revoltați. Ulterior, procurorul și-a motivat neprezentarea la proces prin faptul că a fost delegat pe o altă cauză.

Studiu de caz nr.3

În cadrul ședințelor de judecată, inculpatul minor a declarat că a fost obligat prin amenințări și violență fizică de către un anume colaborator al poliției să recunoască vinovăția sa. În cadrul urmăririi penale, minorul și-a recunoscut vina. De-abia în cadrul procesului de judecată minorul a declarat că este nevinovat și a enunțat despre această situație, cu atât mai mult, minorul a declarat că același colaborator al poliției l-a mai agresat fizic cu vreo 2-3 ani în urmă, fiind nevoit să stea la spital. Anume după acea agresiune fizică, minorul avea frică de acel colaborator al poliției. Minorul a afirmat că, datorită violenței aplicate și fricii pe care o avea față de această persoană, a fost determinat să se declare vinovat de acuzațiile care i s-au adus. La următoarea ședință, după ce minorul a declarat despre agresiunea fizică aplicată, procurorul a făcut demers către instanță cu privire la declarațiile minorului. Până la finalizarea procesului de judecată nu s-au enunțat alte informații despre măsurile care ar fi fost luate. În cadrul ședințelor de judecată minorul a fost în repetate rânduri calificat ca fiind ucigaș, persoană care „i-a luat zilele”, de către succesoarea victimei, dar și de către unul din martori, rudă cu victima. Instanța de judecată intervenea la a doua, a treia afirmație, iar atunci când în ședință a fost martorul, rudă cu victima, după unele afirmații jignitoare față de inculpat, acesta a fost obligat să nu se mai pronunțe astfel, cu riscul de a fi dat afară din sală. Până la începerea celei de-a doua ședințe de judecată, inculpatul și colaboratorii de poliție au așteptat în coridor împreună cu succesoarea victimei, care a profitat de ocazie acuzându-l și numindu-l criminal. Ulterior colaboratorul de poliție împreună cu minorul a plecat în alt loc de așteptare, după care amenințările au scăzut din intensitate. Nimeni nu a luat nicio măsură în urma acestor incidente. Minorul nu a depus plângere referitor la acest caz. Ambele ședințe de judecată s-au început cu întârziere de 10-15 minute.

Studiu de caz nr.4

Din cauza că spațiul sălii unde s-a desfășurat ședința de judecată era mic, a fost neîncăpător pentru toate persoanele implicate în proces. Reprezentantul inculpatului minor nu avea loc unde să stea. Fiind foarte gălăgios, anume față de partea vătămată, instanța l-a invitat să aștepte afară, pe coridor, lăsând ușa deschisă la sală. După această perioadă de cam 5 minute de acomodare cu sala, ședința totuși s-a desfășurat într-o asemenea ambianță, fără o prea mare solemnitate a procesului de judecată. La începutul procesului de judecată, părțile au avut unele intenții de a se împăca, dar nu au putut conveni asupra sumei care ar fi trebuit să o restituie inculpatul minor părții vătămate. Implicarea unui mediator în acea situație ar fi putut soluționa efectiv acele neînțelegeri, fără a începe procesul de judecată.

Studiu de caz nr.5

Ședința a avut loc în biroul judecătorului. La proces au participat judecătorul, procurorul, grefiera, victima, minora învinuită și apărătorul acesteia. Însă la ședință nu a participat psihopedagogul și nici reprezentantul legal de la Administrația Publică Locală (minora fiind orfană). Din cauza absențelor reprezentantului legal, ședințele s-au amânat de mai multe ori, fiind tergiversat procesul de judecată (în ciuda faptului că părțile în proces au convenit să se împăce). De menționat că judecătorul nu a solicitat prezența psihopedagogului la proces (din oficiu) și, prin urmare, acesta nu a avut posibilitatea să se expună dacă minora a făcut declarații fără presiuni.

De asemenea, este regretabil că în procesul de cercetare judecătorească părților li s-a propus să se împace, însă nici judecătorul, nici alte părți în proces nu au recomandat părților să apeleze la mediere în vederea soluționării litigiului pe cale amiabilă. Apărătorul minorei învinuite a mediat procesul, dând dovadă de părtinitate în acest caz. Părțile s-au împăcat în biroul judecătorului. Procesul a durat aproape 6 luni pe motivul amânării examinării dosarului în absența reprezentantului APL.

Studiu de caz nr.6

Ședința de judecată a avut loc în sala de judecată. În ședință, în afară de judecător, procuror, grefier, au mai participat: părintele minorului învinuit, reprezentantul legal al APL, avocatul minorului, reprezentantul părții vătămate (minorul a prejudiciat o organizație comercială), interpretul, polițiștii din escortă. Psihopedagogul a fost absent, la fel și minorul.

Ședința a început cu întârziere semnificativă de peste o oră, deoarece minorul X se afla în stare de arest și nu a fost adus de către polițiștii din escortă. La fel, și alte câteva ședințe anterioare au fost amânate din cauza neaducerii minorului de către polițiștii de escortă. În continuare acest lucru a prezentat dificultate deoarece ședința care a avut loc la data de 03.06.2013, începând cu o întârziere de peste o oră, a durat aproximativ 60 de minute, după care judecătorul a fost nevoit să amâne următoarea ședință pentru data de 18.06.2013.

Inculpatul minor a comis mai multe infracțiuni, fapt care a cauzat tergiversări la examinarea în fond a cauzei în legătură cu comasările și disjungerile dosarelor în care acesta figura. Astfel, minorul învinuit avea măsuri preventive diferite (pe un dosar acesta avea obligația de a nu părăsi localitatea, iar pe altul — arestul preventiv).

Deși la audierea minorului învinuit nu a participat psihopedagogul, prezența anterioară a acestuia pe dosarul respectiv era mai mult decât formală, deoarece opinia acestuia nu a fost solicitată în procesul de judecată.

Părintele minorului învinuit a declarat în ședință că este nemulțumit de prestația apărătorului (delegat de Oficiul teritorial Bălți al CNAJGS), însă această declarație a fost ignorată de către alte părți în proces. Ulterior, după disjungerea cauzei penale, apărătorul a fost schimbat.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

CONCLUZII

- Prevederile legislației în vigoare din Republica Moldova privind reacția la delincvența juvenilă și judecarea cauzelor cu implicarea copiilor sunt în mare parte racordate la standardele internaționale în domeniu. Totuși, practicile cotidiene de implementare a legislației demonstrează anumite deficiențe. Astfel, în Republica Moldova nu există un sistem specializat de instanțe judecătorești care să răspundă necesităților specifice ale copiilor. Administrarea justiției în privința copiilor este divizată între mai multe organe administrative și judiciare, fără a exista o coordonare reală a eforturilor, ceea ce împiedică funcționarea eficientă a acestui sistem. Actualmente, sistemul de justiție nu are capacitatea de a satisface necesitățile speciale ale copiilor victime sau martori ai unor infracțiuni. Nu există o bază unică de date și informații în domeniul justiției pentru copii, încă nu există pretutindeni camere pentru audierea copiilor.
- Majoritatea covârșitoare a infracțiunilor este comisă de minori care nu beneficiază de un mediu familial și social adecvat, nu frecventează o instituție de învățământ, nu au un loc de muncă și nu sunt susținuți prin măsuri educative de către părinți, tutori sau reprezentanți ai serviciilor sociale. Riscul de a comite o infracțiune este favorizat în special de neglijare, violență domestică, abandon, muncă în stradă, abuz de droguri, prostituție și trafic, fapt confirmat și prin datele statistice prezentate în raport. Mulți angajați din domeniu nu cunosc prevederile actelor și standardelor internaționale în privința administrării justiției pentru minori, inclusiv principiile justiției restaurative și alternativele extrajudiciare.
- Societatea conștientizează defectuos efectele negative pe care le poate avea asupra copilului contactul dur cu organele de drept și aplicarea unor pedepse severe. Ca rezultat, opinia publică generală pledează pentru sancționarea dură a copiilor aflați în contact cu legea, drept mijloc principal al reabilitării lor, tinzând să stigmatizeze această categorie de copii.
- În urma procesului de monitorizare a ședințelor de judecată cu implicarea minorilor, în general totuși se constată o atitudine de respect față de cerințele speciale înaintate judecării cauzelor privind copiii. În privința anumitor aspecte (cum ar fi, de exemplu, folosirea cuvintelor ce stigmatizează), nu au fost depistate niciun fel de încălcări. Cât privesc alte aspecte, au fost constatate devieri de la normele stabilite.
- Cazurile de încălcare a drepturilor copiilor, constatate în cadrul monitorizării, au diferite motive. O grupă ar ține de cauze obiective (de exemplu, lipsa unor încăperi speciale pentru martorii minori), altă grupă de cauze ține de existența unei atitudini neglijente generate de neînțelegerea importanței unor prevederi privind drepturile copiilor (de exemplu, importanța dejudiciarizării, respectării demnității copiilor, participării unui pedagog/psiholog etc.), iar o a treia grupă ține de încălcarea premeditată a unor prevederi legale (de exemplu, neinformarea copilului despre drepturile sale).

- În cadrul instanțelor nu se reușește realizarea pe deplin a principiului fundamental de participare plenară a copiilor în proceduri. Minorii care ajung pentru prima dată în instanță de cele mai multe ori nu înțeleg ce se petrece sau ce se discută în instanță și ce urmează să se întâmple cu ei.
- Organizarea proceselor de judecată nu oferă copiilor o protecție contra intimidărilor din partea altor participanți la proces. Aceasta mai ales se întâmplă atunci când copilul este nevoit să aștepte în aceeași încăpere/coridor începerea procesului. Situația se agravează mai ales atunci când ședințele încep mai târziu decât ora planificată.
- Examinarea cauzelor în instanță încă nu corespunde tuturor exigențelor privind protecția vieții private. Identitatea copiilor care participă în procese poate fi ușor stabilită sau chiar este făcută publică în direct, iar cerința potrivit căreia ședințele de judecată în privința copiilor în conflict cu legea trebuie să fie, de regulă, închise nu este respectată.
- Amânările ședințelor de judecată sunt mai degrabă o regulă decât o excepție. Amânarea ședințelor creează un cerc vicios, deoarece în unele situații chiar dacă inițial martorii sau părțile vătămate se prezintă la ședințele de judecată stabilite anterior, pe parcurs, după mai multe amânări repetate, încetează să mai vină. Totodată, s-a constatat că chiar dacă există amânări, cauzele se examinează mai repede decât în trecut.
- Motivele amânărilor variază considerabil, dar în majoritatea cazurilor acestea țin de absența unui participant important al procesului (de cele mai multe ori inculpatul). În același timp, în comparație cu experiența constatată în cadrul monitorizării precedente, se constată o sporire a disciplinei celorlalți participanți (mai ales în ceea ce privește procurorii, avocații).
- Ședințele de judecată sunt afectate de întârzieri cauzate de lipsa de punctualitate a părților. Numărul mare de întârzieri ale participanților la ședințele de judecată conduce la tensionarea relațiilor nemijlocit în ședința de judecată.
- Judecătorii continuă să desfășoare ședințe în birouri. Întrucât birourile nu întotdeauna dispun de condițiile necesare, apar dificultăți în desfășurarea ședințelor și chiar situații în care drepturile copilului sunt încălcate.
- Căile de atac nu se folosesc întotdeauna pentru protejarea drepturilor copiilor. Chiar dacă soluțiile în cazurile copiilor sunt relativ blânde, folosirea limitată a căilor de atac pune în gardă și fenomenul necesită a fi studiat mai în detaliu.
- Reprezentanții legali de multe ori nu oferă copiilor sprijinul necesar în cadrul ședințelor de judecată.
- Marea majoritate a avocaților care au calitatea de apărători ai copiilor în conflict cu legea sunt avocați care acordă asistență juridică garantată de stat. Dacă această proporție este valabilă pentru toate cauzele penale, devine evidentă importanța instruirii avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat în domeniul apărării copiilor sau continuarea specializării acestora.
- În general, participanții sunt informați de către organele de drept despre posibilitatea împăcării, care reprezintă o alternativă importantă pentru procesul penal. Totodată, există cazuri când aceștia nu sunt informați despre o atare posibilitate. În același timp, se pare că părțile nu sunt informate deloc despre posibilitatea apelării la mediere. Cu toate acestea, în cursul monitorizării s-a constatat că medierea ar prezenta avantaje față de simpla împăcare.
- Într-un număr relativ mare de cazuri a fost posibilă aplicarea liberării de răspundere penală a minorilor.

Acesta poate fi un indicator negativ care semnalează că procurorul nu se folosește de acest drept discreționar, astfel încât aceste dosare să nu ajungă în judecată. Concluzia este confirmată și de faptul că instanțele de fapt au aplicat instituția respectivă. Această constatare reprezintă un regres față de prima monitorizare în care numărul de astfel de dosare a fost foarte mic, ceea ce indică că procurorii le încetau la faza de urmărire. Totodată, rămâne de examinat suplimentar cât de eficiente sunt măsurile educative și dacă nu este nevoie de a completa sau a modifica lista prevăzută de lege.

- Chiar dacă legea prevede un set destul de larg de măsuri preventive, în toate cazurile s-a folosit obligarea de a nu părăsi localitatea sau țara și arestarea preventivă. Asemenea măsuri preventive specifice minorilor, cum ar fi transmiterea copilului sub supraveghere părinților sau altele de acest gen, nu s-au aplicat.
- A crescut proporția cazurilor în care a fost aplicată arestarea preventivă. Cu toate că nu putem aprecia legalitatea acestei creșteri, unele date sugerează că aplicarea arestării ar putea să nu fie tot timpul întemeiată sau chiar legală. De exemplu, într-un caz arestarea a fost aplicată în privința unui minor acuzat de furt.
- Un progres față de monitorizarea precedentă îl constituie existența cazurilor în care nu este aplicată nicio măsură preventivă (în cadrul monitorizării trecute în toate cazurile s-au aplicat măsuri preventive). În același timp, odată fiind aplicată măsura preventivă, aceasta practic nu mai este substituită sau revocată pe parcursul judecății și în atare situație nu este clar dacă aceasta era necesară de fiecare dată sau măsurile preventive sunt aplicate în mod automat din obișnuință.
- Cerința legislației de a întocmi în mod obligatoriu referate prezentențiale în cauzele cu minori deocamdată nu este respectată în totalitate. Pe de altă parte, în unele cazuri, chiar și atunci când se întocmesc referate prezentențiale, acestea nu au rolul preconizat.
- A fost constatat un caz în care s-au întreprins măsuri pentru a limita contactul copilului victimă cu persoana acuzată. Aceasta este un progres în ceea ce privește conștientizarea cerințelor formulate referitor la protecția copilului de revictimizare, față de perioada precedentă de monitorizare când astfel de măsuri nu au fost aplicate, deși infracțiunea săvârșită contra minorului ar fi dictat aceasta.

RECOMANDĂRI

- Elaborarea unui plan de acțiuni pentru implementarea unor standarde mai înalte în domeniul justiției pentru copii.
- Instruirea profesioniștilor în ceea ce privește prevederile legale care riscă să fie considerate formale sau care îngreuiază procesul, dar, de fapt, sunt importante pentru asigurarea interesului superior al copilului.
- Stabilirea unui cadru legal și instituțional care ar promova informarea copiilor victimă (și, după caz, copiii martori) în ceea ce privește rolul lor, modul de desfășurare a procesului și derularea cauzei.
- Crearea protocoalelor de familiarizare a copiilor martori cu procesul penal și modul în care aceștia urmează să facă declarații în instanță.
- Stabilirea practicii conform căreia instanțele să motiveze publicitatea ședințelor de judecată în privința minorilor. Acestea urmează să aibă loc numai în cazuri bine stabilite de lege și conform unei decizii în scris a instanței. Sentințele urmează a fi pronunțate în public în așa fel încât identitatea copilului să nu fie făcută cunoscută.
- Instruirea judecătorilor în ceea ce privește recunoașterea și prevenirea intimidării, amenințărilor copiilor martori sau victime, precum și în domeniul tehnicilor de comunicare.
- Actualizarea listelor judecătorilor specializați pentru judecarea cauzelor penale privind copiii în conflict cu legea.
- Consolidarea colaborării instanțelor de judecată cu administrația publică locală și centrele comunitare în vederea delegării permanente a psihologilor și a altor specialiști care ar participa la ședințele de judecată.
- Modificarea cadrului legal în sensul facilitării aplicării programelor în comunitate față de copiii în conflict cu legea. Informarea judecătorilor despre serviciile disponibile în comunitate.
- Asigurarea funcționalității eficiente a mecanismelor și categoriilor de servicii necesare implementării conceptului de justiție pentru copii (mediere, probațiune, asistență juridică garantată de stat, servicii comunitare și mecanismul de deferire a cauzelor către serviciile comunitare etc.).
- Reglementarea procedurii în așa fel, încât contactul direct al victimei sau martorului minor să fie evitat cât de mult posibil. Încurajarea organelor de urmărire să folosească procedura de audiere în fața judecătorului de instrucție pentru cauzele în care riscul de revictimizare, ca urmare a declarațiilor repetate, este mare, iar a instanțelor să repartizeze săli speciale de așteptare.
- Încurajarea solicitării și utilizării referatelor prezentențiale pentru toate cauzele în care sunt implicați minorii.
- Specializarea psihologilor pentru cauzele cu implicarea copiilor și crearea unui mecanism de participare a psihologilor în toate ședințele de judecată pe caz.
- Efectuarea modificărilor legislative în materia procesual penală sub aspectul definitivării atribuțiilor și competențelor pedagogului și psihologului în parte, în vederea unei asistențe mai eficiente pentru fiecare caz al copiilor implicați în sistemul de justiție penală.
- Dezvoltarea unor programe de intervenție psihologică primară, orientate spre respectarea interesului

superior al copilului, familiei și societății în ansamblu.

- Promovarea informării mai largi a copiilor implicați într-un proces penal, în calitate de bănuțit/învinut/ inculpat sau victimă/parte vătămată, cu privire la instituția împăcării părților și a consecințelor care rezultă din aceasta. Dezvoltarea mecanismului de apelare la serviciile unui mediator.
- Ridicarea nivelului operativității acțiunilor organelor de poliție îndreptate spre aducerea silită a inculpatului, evitându-se astfel tergiversarea procesului penal.
- Promovarea desfășurării ședințelor în sălile special amenajate pentru aceasta.
- Îndepărtarea cât mai mult posibil a organelor de poliție de la efectuarea actelor procesuale în dosarele cu copii.
- Desfășurarea unei/unor activități ample de monitorizare a cauzelor penale cu implicarea copiilor nu doar la etapa de judecare a cauzelor, ci și la cea de urmărire penală.
- Reglementarea mai detaliată a statutului pedagogului și psihologului în cadrul procesului penal.
- Revizuirea cadrului legal privind aplicarea măsurilor educative și mai ales modificarea și completarea listei cu măsuri educative.
- Crearea unor mecanisme de intervenție a asistenței sociale din momentul intrării copilului în vizorul justiției.
- Profesionalizarea reprezentanților organelor de drept care lucrează cu copiii aflați în conflict cu legea și educarea la ei a spiritului de tratare a copiilor nu ca infractori, ci ca persoane care au comis greșeli.
- Consolidarea parteneriatelor locale ale instanțelor de judecată, organelor procuraturii, organelor afacerilor interne, serviciului de probațiune, organelor administrației publice locale și serviciilor din comunitate, asociațiilor societății civile în vederea implementării programelor comunitare de tratament al delincvenței juvenile.
- Elaborarea și implementarea unor programe speciale de protecție a minorilor victime ale infracțiunilor, cu considerarea unor programe specifice, ținând cont de sexul beneficiarului.
- Cercetarea și evaluarea permanentă a sistemului de administrare a justiției pentru copii, astfel încât să fie adunate și analizate datele și informațiile pertinente de care este nevoie pentru a asigura adaptabilitatea sistemului la necesitățile și interesele copiilor aflați în conflict cu legea, victimelor infracțiunii și ale comunității, în general.
- Evaluarea și analiza eficacității pe care o pot avea pe termen lung unele sisteme recent dezvoltate în materie de delincvență juvenilă, cum ar fi justiția restaurativă.